

de mens.^{UUV}nu magazine

Oktober - november - december 2023 | 12de jaargang nr. 4 | Verschijnt driemaandelijks
V.u.: Freddy Mortier - Afgiftekantoor massapost Brussel X - P900224

Dossier
Cultuur, in de brede zin

Achter de schermen
De inzichten

**“Solidariteit om tot een gelijkwaardige
en rechtvaardige wereld te komen”**

Judith Vanistendael over verbinding en engagement

vrijzinnig humanistisch tijdschrift
voor iedereen

de mens.^{UUV}nu
is vrijzinnig humanistisch

deMens.nu – Unie Vrijzinnige Verenigingen vzw

Federaal secretariaat

Brand Whitlocklaan 87 bus 9

1200 Sint-Lambrechts-Woluwe

02 735 81 92

info@deMens.nu

www.deMens.nu

Hoofdredactie

Anne-France Ketelaer

Redactie

Jérémy Celen

Stijn Derauw

Lieve Goemaere

Wouter Goemaere

Bert Goossens

Joke Goovaerts

Philipp Kocks

Laure Lytens

Veerle Magits

Karen Moulart

Wendy Serraris

Daphne Siozos

Jurgen Slembrouck

Hilde Vandervelde

Eindredactie

Hilde Vandervelde

Lay-out

Drukkerij Verspecht

Foto cover

© Jeroen Vanneste

deMens.nu Magazine is een gratis vrijzinnig

humanistisch tijdschrift dat vier keer per jaar verschijnt.

De redactie van deMens.nu Magazine is niet verantwoordelijk

voor de inhoud van de door derden geleverde artikels.

Dit magazine is auteursrechtelijk beschermd.

Onder auspiciën van de Unie Vrijzinnige Verenigingen vzw.

Conform de wet tot bescherming van de persoonlijke levenssfeer ten opzichte van de verwerking van persoonsgegevens (8 december 1992) en de algemene verordening gegevensbescherming (AVG - (EU) 2016/679) herinneren we je eraan dat een aantal van je persoonsgegevens werden opgenomen in ons adressenbestand. Dit magazine wordt enkel opgestuurd op uitdrukkelijke aanvraag en/of met uitdrukkelijke toestemming.

Via schriftelijk verzoek, gericht aan Anne-France Ketelaer, algemeen directeur deMens.nu, Brand Whitlocklaan 87 bus 9 te 1200 Sint-Lambrechts-Woluwe, of via privacy@deMens.nu kan je de inzage, correctie of verwijdering van je opgeslagen persoonsgegevens verkrijgen.

Reacties op dit nummer kan je steeds mailen naar info@deMens.nu

Gedrukt op papier
afkomstig van
duurzaam bosbeheer

Lid van WE MEDIA

Cultuur, in de brede zin

B

rainstormen over een dossier met het thema cultuur was, we moeten het toegeven, niet zo vanzelfsprekend en ging even alle kanten uit. Cultuur is

namelijk een complex en breed begrip dat vele aspecten

van ons leven omvat. Het kan verwijzen naar kunsten, literatuur, muziek en taal, maar ook naar tradities, normen en waarden van een samenleving. Cultuur kan inspireren, verrijken, uitdagen, verbinden ... maar ook een bron van conflict en spanning zijn.

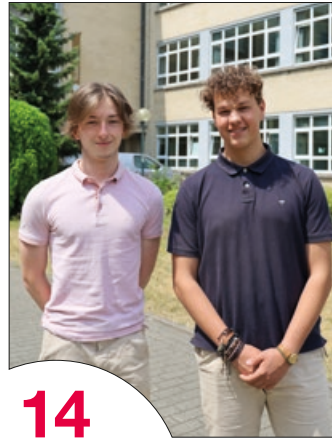
Nadenken en brainstormen over cultuur heeft ons evenwel tot diverse en interessante inzichten gebracht. Hoe kunnen we cultuur vanuit een humanistisch perspectief definiëren? Is een overkoepelend humanisme onmisbaar om als mensen tot interculturele verbinding te komen? Hoe verhoudt cultuur zich tot wetenschap? Hoe vertaal je kunst en cultuur in de lessen niet-confessionele zedenleer? Wat met de rol van vrouwen in de kunst- en cultuurgeschiedenis? Moeten ze naakt zijn? Is cultuur wel voor iedereen en hoe kunnen we iedereen laten participeren? Welke passies kan cultuur teweegbrengen en moeten we TikTok nu ook al met cultuur gaan associëren?

Naast het dossier koppelen we niet helemaal los van het thema cultuur. Er valt nog veel moois in dit nummer te ontdekken. Een interview met de zoekende mens en gelauwerde striptekenaar Judith Vanistendael. Een onderzoek naar kunstmatige intelligentie en kunst. Een inkijk in de kunst van het debatteren met de jonge winnaars van de Vlaamse Debatwedstrijd. Met de kunst van taal worden we weeral verwend in prachtige columns. Kortom, cultuur is alom aanwezig en, toegegeven, het biedt ons schoonheid en troost. Veel leesplezier.

Joke Goovaerts

Inhoud

**Een vrijzinnig
humanistisch
magazine voor
iedereen**

Dit magazine bevat een toegankelijke mix van luchtige en diepgravende artikels over eigentijdse onderwerpen die verband houden met vrijzinnig humanisme.

Vrijzinnig humanisten geloven in de mens en plaatsen die centraal

De verantwoordelijkheid voor zin en moraal ligt voor vrijzinnig humanisten bij de mens. We bepalen zelf hoe we ons leven zin geven in het hier en nu, en dat doen we met respect voor de keuze van anderen en voor de natuur. We streven daarom ook naar een warme en solidaire democratische samenleving waar elk individu zich ten volle kan ontplooiën. Hoewel iedereen anders is, zijn we gelijkwaardig en moeten we onszelf kunnen zijn.

Vrijzinnig humanisten kijken kritisch naar de wereld en naar zichzelf

We aanvaarden niet zomaar wat anderen zeggen, maar oordelen zelf wat goed is en wat slecht. Dé waarheid bestaat immers niet en dus kan niemand die opleggen. Daarom stellen we alles in vraag tot we nieuwe inzichten hebben. Het is onze ultieme vrijheid: het mogen veranderen van mening.

Vrijzinnig humanisten zijn een bont allegaartje

Jong en oud, rijk en arm, uit alle hoeken van de wereld ... We geven allen zelf zin aan ons leven en maken er samen het beste van. Hier en nu en met vertrouwen in de toekomst.

deMens.nu Magazine is er voor vrijzinnig humanisten, maar ook voor iedereen die zich betrokken voelt bij onze samenleving en zeker ook voor nieuwsgierigen.

46

47

48

58

6 Onderhuids

“De zoekende mens, hier is ze”
Interview met striptekenaars Judith Vanistendael

11 Vrijzinnige barometer

Humanisme in tijden van artificiële intelligentie

12 Wetenschappelijk onderzocht

Kunstmatige intelligentie of matig intelligente kunst?

14 Jong.nu

“Een genuanceerde blik, sterk in kritisch denken”
Interview met Kwinten De Vylder en Robin Saccasyn,
winnaars van de Vlaamse Debatwedstrijd

17 Dossier

Cultuur, in de brede zin

45 Column Kurt Van Eeghem

Die warme, onvoorstelbare mama van me

46 Achter de schermen

De inzichten

47 Ingezoomd

Educatief pakket *Draw for Change!*

48 Vrijwilligers van bij ons

Sarah Rathé en Britt Raes, vrijwilligers Fakkeltjes

50 Een bank vooruit

Frederik Audenaert, leerkracht niet-confessionele zedenleer, over het thema identiteit

51 Breinpijn

Puzzel mee en maak kans om een boek te winnen

52 Van de bovenste plank

Recensies van *Hogwarts Legacy*, *Rebels*, *Filosofische Decamerone* en *Everything Everywhere All at Once*

54 Actua

Nieuwsberichten en activiteiten

56 Op het terrein

Gezeten op een bankje in de schaduw

57 Achter tralies

Het hier en nu

58 Column Tinneke Beeckman

Cultuur en economie hand in hand

59 Levenskunst

60 Het huisvandeMens in je buurt

**“De zoekende mens,
hier is ze”**

Interview met Judith Vanistendael

Het zomert in Brussel. Onderweg naar onze afspraak vechten zwerfafval en de vrolijke drukte van de stad om aandacht. In wat ooit een fabriekspand was, wacht de gelauwerde striptekenares Judith Vanistendael ons op. Een oude druivelaar op de binnenkoer begeleidt ons naar haar atelier. Het is er koel en het straatrumoer verstilt er achter de dikke muren. De ideale plek dus voor een gesprek over leven, werk en idealen.

Jurgen Slembrouck - foto's © Jeroen Vanneste

Je woont en werkt in Brussel. Groeide je hier ook op?

Ik groeide inderdaad op in Brussel en liep school in het humanistische Koninklijk Atheneum van Etterbeek, echt een vrijzinnig bastion.

Waar je zedenleer volgde?

Nee, helemaal niet. Pas in het laatste jaar koos ik voor zedenleer, omdat de leraar als oorlogscorrespondent had gewerkt en ontzettend interessante lessen gaf. Daarvoor volgde ik joodse, katholieke en protestantse godsdienst. Aanvankelijk wilde ik ook islamitische godsdienst volgen, de school vond er echter geen leraar voor. Maar eigenlijk vind ik dat religie en levensbeschouwing niet thuishoren in het onderwijs. Ik ben voorstander van een vak waar burgerschap en democratie worden onderwezen en waar jongeren in aanraking komen met een brede waaier aan levensbeschouwingen.

Je hebt zelf ook kinderen. Met welke idealen voed je hen op?

Ik hecht veel belang aan openheid en begrip. Ik wil dat ze zoveel mogelijk begrip voor andere mensen leren opbrengen. Ik hoop dat mijn opvoeding hen het gevoel geeft dat ze ergens bij horen en dus niet alleen zijn. Dat ze met anderen verbonden zijn.

Ook levensbeschouwing kan een bron van verbinding zijn.

(Licht) Ik stam van vaderszijde af van een heel katholieke familie. Mijn opa (August Vanistendael, red.) was een belangrijke man bij de Internationale Christelijke Vakbond. Zelf ben ik totaal niet gelovig. Ik geloof niet in God en ook niet in iets bovennatuurlijks.

Spiritualiteit of het bovennatuurlijke zijn een emanatie van de complexiteit van het universum, zoals ons zelfbewustzijn een uitvloeisel is van onze neuronen die op elkaar inspelen. Het zijn emergente verschijnselen die voortkomen uit de complexiteit van het systeem.

Ik heb mijn kinderen in Sint-Jans-Molenbeek naar een katholieke lagere school met een moslimmeerderheid gestuurd en dat was voor hen een pittige les in de kracht van geloofsovertuigingen. Niet altijd een leuke les. Mijn dochter is namelijk uitgesloten geweest omdat ze geen moslima was. Vanaf het vierde leerjaar werd ze gepest. Ook dat wijst op de kracht van een geloofsovertuiging, hoe die een groep creëert ... Die kracht heeft dus duidelijk zowel positieve als negatieve effecten. Daarna is ze naar een atheneum gegaan en nu volgt ze les aan de Vrije Universiteit Brussel. Ook mijn zoon is aansluitend naar een atheneum gegaan, maar zit nu weer op een katholieke school, op Sint-Lukas. Dus wat de schoolkeuze betreft, ben ik eerder pragmatisch. Ik heb hen vooral willen stimuleren om altijd kritisch te blijven voor elke dwingende gedachte. Om met de nodige afstandelijkheid te kijken naar mensen die hen iets proberen op te leggen.

Zelf ging je na je middelbare school in Berlijn studeren. Geen voor de hand liggende keuze voor iemand die net van de schoolbanken komt.

Iedereen die op het atheneum van Etterbeek zat, ging daarna driehonderd meter verderop aan de VUB studeren. En ik dacht: niet met mij, dat gaan we niet doen.

Omdat het jou niet avontuurlijk genoeg leek?

Omdat iedereen het deed en ik nieuwe mensen wilde leren kennen en nieuwe horizonten wilde verkennen. Ik wilde weg uit Brussel, omdat die stad toen niet geweldig was. Brussel was in de jaren tachtig een kapotgemaakte stad. Ze kende een hoge stadsvlucht, er was weinig dynamiek en geen groot aanbod voor jongeren. Het leek me op dat moment geen prettig idee om daar ook nog eens te gaan studeren. Ik wilde spannende dingen doen en de zaken anders aanpakken. Via contacten van mijn vader (Geert Vanistendael, auteur en gewezen VRT-journalist, red.) kon ik in Berlijn gaan studeren. Op mijn zeventiende nam ik deel aan het toelatingsexamen voor de Hochschule der Künste. Van de negenhonderd belangstellenden werden er zeventien toegelaten, daar was ik er eentje van.

Dat was dus al een prestatie op zich?

Ja, maar eigenlijk was mijn studie daar een totale mismatch. Aan die universiteit vierde de conceptuele en abstracte kunst hoogtij, terwijl ik heel figuratief en narratief tekende. Ik ben er gigantisch met mijn hoofd tegen de muur gelopen en heel ongelukkig geworden. Na een jaar ben ik dan ook naar België teruggekeerd en ben ik in Gent Kunstwetenschappen gaan studeren. Aansluitend volgde ik nog een postgraduaat in Spanje. Terug in België heb ik een paar jaar wat rotbaantjes gehad en op mijn zevenentwintigste ben ik dan uiteindelijk met de opleiding Beeldverhaal aan Sint-Lukas gestart. Ik heb dus heel, heel lang gezocht. (*gespeeld bombastisch*) De zoekende mens, hier is ze.

Tijdens die zoektocht ben je wel blijven tekenen?

Inderdaad, maar niet altijd. Na mijn ervaringen in Berlijn dacht ik dat ik het niet in mij had, dat ik geen kunstenaar was en dan heb ik het tekenen een hele tijd in de kast opgeborgen. Gaandeweg ontdekte ik echter dat het narratief tekenen een kerntalent van me is en dat het heel moeilijk is om je kerntalenten te negeren. Na een jaar op Sint-Lukas wist ik: dit is het.

Toen je in 2007 met je stripalbum *De maagd en de neger* debuteerde, gooide je meteen hoge ogen. Je debuut werd genomineerd voor een prijs op het prestigieuze stripfestival in het Franse Angoulême. Vanwaar dat succes?

Wat meespeelde, was de bekendheid van mijn achternaam. Ook dat ik een vrouw was die strips maakte, wat toen niet vaak gebeurde, speelde een rol. Daarnaast was er de steeds groter wordende belangstelling voor de graphic novel en was er ook de thematiek die ik had aangeboord (het verhaal gaat over de relatie tussen een wit meisje en een zwarte Togolese islamitische vluchteling, red.). Een maand voor het verschijnen van mijn boek werd er net een belangrijke aanpassing van de asielwetgeving doorgevoerd en daarover werd vaak bericht. Het onderwerp was dus erg actueel. Ik had meteen een uitgever en er was interesse van *De Standaard*. De strip verscheen in die krant in voorpublicatie, dag na dag op een dubbele pagina. Wat er ten slotte ook toe deed, was het autobiografische karakter. Ik gaf lezers een intieme inblik in hoe zo'n relatie kan verlopen. Hoe het er, voorbij alle droge cijfers over de vluchtelingenproblematiek, in het echte leven

aan toegaat. Dat zijn allemaal redenen waarom de strip, die verschillende vertalingen kende, het ook vandaag nog goed doet.

Je debuut was erg politiek geladen en maatschappijkritisch. Is dat een constante in je leven?

Maatschappelijke betrokkenheid is iets wat me drijft. Ik vind dat het niet goed gaat in de wereld. In onze samenleving blijven de ongelijkheid en de druk op de natuur toenemen. Die druk kan je overigens niet meer los zien van de vluchtelingenproblematiek. Ik ben het volstrekt oneens met de manier waarop we onze samenleving organiseren. Ik ben geen communist, maar ik denk dat we de illusie moeten doorprikken dat de vrije markt en de meritocratie de enige wenselijke systemen zijn. Ik ben absoluut geen voorstander van het neoliberalisme. Ik beschouw dat als een geloofsovertuiging en ik hang een andere overtuiging aan. Ik vind dat solidariteit een mooier ideaal is om tot een meer gelijkwaardige en rechtvaardige wereld te komen. Al erken ik dat meritocratie en solidariteit elkaar niet noodzakelijk uitsluiten. Ik lees *The Economist*, de vijand dus (*lacht*), en in dat magazine worden de hele tijd uitspraken geponeerd als: 'Groeï is nodig, punt. En alle anderen zijn naïef.' Ik geloof in een ander model, in een circulaire economie en in radicale gelijkwaardigheid.

Je verwerkt je maatschappijvisie en je verontwaardiging ook in je werk?

Sinds een viertal jaar werk ik aan een boek over Europa in 2071. Daar bestaat een politiek stelsel dat je kan omschrijven als een

fascistische ecotechnocratie. Het is een sciencefictionverhaal waarin ik onderzoek welke impact zo'n politiek systeem op het leven van mensen heeft. Het beschrijft Europa dat door allerlei natuurrampen wordt getroffen. Daarom zijn er wetten van kracht die weliswaar zeer ecologisch zijn, maar die de vrijheid inperken. Alles moet worden gerecycled, alles moet herstelbaar zijn. En bijgevolg vindt men alle activiteiten en vrijheden die niet op het redden van de planeet zijn gericht, pervers. Er heerst een nieuw soort protestantse beeldenstorm waarbij kunst maken bijvoorbeeld als onkies wordt beschouwd. Mijn hoofdpersonage kan daardoor haar beroep niet uitoefenen en wordt een klimaatonthemde.

Voor die nieuwe graphic novel deed je inspiratie op in Engeland?

Ik werk aan een project op lange termijn om het fenomeen van klimaatmigratie te onderzoeken en ik doe dat samen met Eva Hilhorst. Zij beheert de website *Drawing the Times*, waarop journalistieke strips worden gepubliceerd. We hadden de mogelijkheid om in het Engelse Lake District te praten met mensen die slachtoffer werden van overstromingen veroorzaakt door klimaatverandering. We brachten in kaart wat enkele jaren na datum de impact van die overstromingen is. Wat is er veranderd? Welke oplossingen worden geboden? Wat doet zo iets met een samenleving? Beheersen die overstromingen nog steeds hun leven?

Tegelijk wilden we journalistiek op een zachtere manier bedrijven. We stonden stil bij hoe we verhalen verzamelen. Journalistiek is

“Altijd kritisch blijven voor elke dwingende gedachte”

immers vaak een kwestie van iemand een microfoon onder de neus duwen, een verhaal registreren en dan verdwijnen. Dat is eigenlijk een pijnlijke manier om informatie te verkrijgen, omdat we als het ware iemands verhaal stelen. Daarom kozen we voor een respectvollere aanpak die ons toeliet om een band op te bouwen met de mensen die we interviewden. Ze kregen ook een portret in ruil voor hun verhaal, wat ons dwong om hen goed waar te nemen en de persoon in zijn totaliteit te zien. Met al die portretten bouwden we bovendien een groeiende tentoonstelling, die werd afgesloten met een finissage waarop alle geportretteerden werden uitgenodigd. Dat was fantastisch, want we brachten al die mensen met elkaar in contact, waardoor zij hun verhalen uitwisselden en een vorm van heling kregen.

Tot slot, in 2021 ontving je de Willy Vandersteenprijs en in 2022 werd je met de Bronzen Adhemar bekroond. Vind je die prijzen belangrijk?

Ja, omdat het een erkenning is van de kwaliteit van mijn werk, maar ook omdat ik een vrouw ben. De stripwereld is nog steeds een mannenwereld, terwijl er wel veel vrouwelijke stripauteurs zijn.

Ik heb het eens nagekeken, de selecties op het stripfestival van Angoulême waren haast altijd mannen. Hetzelfde patroon tekent zich overigens in België af. Ik was de eerste vrouwelijke stripauteur die de Willy Vandersteenprijs ontving, voor een strip die ik nota bene samen met een man maakte (*De walvisbibliotheek*, met stripauteur Zidrou, red.). En ik was pas de tweede vrouw (vijfendertig jaar na Erika Raven, red.) die een Bronzen Adhemar won.

Let op, daar zit geen kwaadwilligheid achter, het heeft te maken met diep ingesleten structuren die ongelijkheid creëren. Zelfs als vrouw besef je dat niet, tot je begint te turven. Tot voor kort kregen vrouwen geen selecties of prijzen en werden ze minder makkelijk uitgegeven. Dat is fundamenteel onrechtvaardig, omdat het onderscheid gebaseerd is op iets wat er niet toe doet, het hebben van een piemel of een vagina. Pas sinds een paar jaar is dat aan het veranderen. Ik geef les aan de Sint-Lukas Hogeschool, maar ook in Zwitserland en Denemarken, en vandaag is de meerderheid van mijn studenten een vrouw. Die vervrouwelijking zal zeker ook een invloed hebben op de thema's die in strips aan bod komen en dat is een goede zaak.

Humanisme in tijden van artificiële intelligentie

Op 21 juni, de langste dag van het jaar, vieren vrijzinnig humanisten over de hele wereld Wereldhumanismedag. Naar aanleiding van die humanistische feestdag onderstreept Freddy Mortier, voorzitter van deMens.nu, het belang van vrijzinnig humanisme in tijden van artificiële intelligentie. Lees hier zijn boodschap.

Vandaag is het 21 juni, Wereldhumanismedag. “Een belangrijke boodschap die ik op deze hoogdag kan brengen, is dat we als mensen de verantwoordelijkheid hebben om elkaar met respect, mededogen en gelijkwaardigheid te behandelen. Ongeacht onze verschillen in overtuigingen, achtergronden of identiteiten, is het essentieel om te streven naar wederzijds begrip en samenwerking. Door empathie te tonen en de waardigheid van elke persoon te erkennen, kunnen we een meer inclusieve en rechtvaardige samenleving creëren waarin iedereen de kans krijgt om te gedijen.”

Een mooie boodschap. Al heb ik die niet zelf neergeschreven. Die eer komt toe aan het inmiddels befaamde ChatGPT.

U bent een humanist, wat betekent dat u niet onder een steen leeft. U heeft al gelezen, gehoord en gezien dat artificiële intelligentie of AI, sommigen noemen het liever machinaal leren, de laatste jaren én maanden sterk in opmars is.

Dat leidt tot enig onbehagen. Zelfs de wetenschappers die de algoritmische systemen aan het ontwikkelen zijn, doen een oproep om bedachtzaam om te gaan met die nieuwe systemen. We moeten niet naïef zijn: men kan en zal die technologie voor kwalijke toepassingen gebruiken.

Ga er bijvoorbeeld maar vanuit dat AI ook een rol zal spelen in de verkiezingen van 2024. Het is namelijk een uitermate nuttig hulpmiddel in het verspreiden van desinformatie. Fake news is niet nieuw. AI sinds het begin der tijden worden er verhalen gefabriceerd om tegenstrevers in diskrediet te brengen en ideologische doelstellingen te kunnen doordruwen. Artificiële intelligentie is een ongelofelijk krachtig wapen om misleiding te bekomen. De grenzen tussen realiteit en bedrog worden flinterdun.

Dat is de reden dat we met deMens.nu, in aanloop naar de verkiezingen, volop inzetten om mensen te triggeren om vrij en kritisch te denken.

Humanisten hebben een innige band met de wetenschappen. We geloven dat wetenschap kan en moet worden ingezet om de levenskwaliteit van mensen te verbeteren. Systemen als ChatGPT zijn het resultaat van een eeuw onderzoek, van menselijk vernuft en samenwerking over vakgebieden heen. Het is geen antithese van het mens-zijn, maar een wonderbaarlijk resultaat ervan.

Machinaal leren kan een nuttige tool worden om klimaatopwarming aan te pakken, maar ook in de medische wereld biedt het enorm veel mogelijkheden. Om maar twee voorbeelden te noemen.

Die nieuwe systemen dagen ons uit om na te denken over wat het betekent om mens te zijn. Dat computeralgoritmen vervelende taken van ons overnemen, vinden we niet erg. Die allernieuwste toepassingen blinken uit in wat mensenwerk lijkt, maar het niet is. Ze zijn gespecialiseerd in de imitatie van menselijkheid. Hun werk lijkt zelfs creatief, maar is veel sneller gefikst. Met enkele gerichte vragen produceer je vandaag in luttele seconden een illustratie, foto, muzieknnummer tot zelfs een heel boek. En het wordt nog veel pijnlijker waar machines geen boek schrijven, maar beslissingen nemen: om jongeren toe te laten tot hoger onderwijs of om gericht wapens in te zetten.

Het zal veel pijn doen wanneer de mens uit de algoritmische loop verdwijnt en de machines in fracties van fracties van seconden zelf beslissen - zoals koop- en verkooporders op beurzen al een tijd functioneren, echte crisisaanstokers.

Die technologie valt dus niet te onderschatten. We moeten er alles aan doen om de mens minstens in de loop te houden, om de machines te beperken in hun operaties op grond van informatie die er nog altijd door die gebrekkige mens is ingestopt, maar de schijn van onfeilbaarheid heeft. Junk in, junk out, zeggen AI-specialisten.

Vrij denken en vrije expressie, de wereld beleven, bewustzijn en zelfbewustzijn, menselijk contact, genegenheid ... AI die dingen maken ons tot wie we zijn: mensen. Machines, ook zelflerende en zogenaamd intelligente, hebben die vaardigheden niet, en zullen ze misschien nooit hebben, wel gedragingen die er sterk op gelijken. We zullen ons best moeten doen om het verschil tussen realiteit en schijn, om het verschil tussen die kernbegrippen binnen onze vrijzinnig humanistische werking en dienstverlening scherp te doen uitkomen. In tijden van AI is de maatschappelijke relevantie van het vrijzinnig humanisme onmiskenbaar.

Kunstmatige intelligentie of matig intelligente kunst?

Artificiële intelligentie, kortweg AI, is niet meer tegen te houden. Of zo lijkt het toch. Bijna wekelijks worden we om de oren geslagen met nieuwe ontwikkelingen in de AI-sector. Denk aan ChatGPT, een intelligente taalsoftware die is ontworpen om tekst te begrijpen en te genereren op basis van menselijke input. Ook in de kunstwereld loopt de strijd tussen mens en robot hoog op.

Philipp Kocks

In 2022 won Jason Allen, een Amerikaanse gamedesigner, de hoofdprijs in de categorie 'digitale kunst - digitaal gemanipuleerde fotografie' op de Colorado State Fair Fine Arts Competition. Op zich is dat geen wereldnieuws. Zeker als je weet dat de prijs hem driehonderd dollar opleverde. De reden waarom 's werelds grootste nieuwsdiensten over zijn overwinning berichten, is dat Allen het tekenwerk aan een computer overliet. Zijn winnend beeld, getiteld *Théâtre d'Opéra Spatial*, werd gemaakt met Midjourney, een kunstmatig intelligentiesysteem dat gedetailleerde beelden kan produceren op basis van slechts enkele aanwijzingen.

De afgelopen jaren heeft artificiële intelligentie een ongekennde impact op vrijwel alle aspecten van ons leven gehad. Kunst en de rol van kunstenaars vormen daarop geen uitzondering. Met de opkomst van AI-gebaseerde tools en technologieën is het landschap van kunst en creativiteit drastisch veranderd. Daarom verkennen we hier enkele van de gevolgen van AI op kunst en kunstenaars.

De kunstwereld op zijn kop gezet

Iedereen artiest? De toegankelijkheid van AI-gebaseerde creatieve tools heeft de drempel verlaagd voor mensen zonder traditionele artistieke vaardigheden om zichzelf als kunstenaar te uiten.

Ter illustratie twee afbeeldingen gegenereerd via artificiële intelligentie: links een sanseveria in de stijl van kunstschilder Vincent van Gogh en hierboven een afbeelding op basis van tekstinput, met name de titel van onderhavig artikel

Van generatieve kunst tot filtertoepassingen voor foto's, iedereen kan nu moeiteloos 'kunst' maken en op sociale media delen. Hoewel dat tot een bloeiende gemeenschap van zelfuitdrukking en creativiteit heeft geleid, kan het ook de waarde en erkenning van ambachtelijke kunstenaars in de schaduw stellen.

Wat met betaalde opdrachten? De opkomst van AI heeft zowel tot zorgen als tot kansen voor professionele kunstenaars geleid. Aan de ene kant kunnen AI-tools helpen bij het stroomlijnen van creatieve processen en het vergroten van de productiviteit, waardoor kunstenaars meer tijd hebben om zich op complexe en unieke projecten te richten. Aan de andere kant kunnen sommige betaalde opdrachten door AI-systemen worden vervangen, zoals geautomatiseerde ontwerpen en kunstinstallaties. Het is echter essentieel om te beseffen dat kunstenaars met een unieke visie en emotionele betrokkenheid nog steeds onvervangbaar zijn en een waarde aan kunstwerken toevoegen die door AI alleen niet kan worden geëvenaard.

Wat is de impact op beginnende kunstenaars? Voor beginnende kunstenaars is AI een tweesnijdend zwaard. Enerzijds kunnen ze AI inzetten als een instrument om hun creatieve vaardigheden te versterken, om nieuwe technieken te ontdekken en hun unieke stijl te ontwikkelen. Dat kan tot opwindende en innovatieve kunstwerken leiden die anders misschien niet mogelijk zouden zijn. Anderzijds kan de overvloed aan AI-kunstwerken op de markt de concurrentie verhefgen en het moeilijker maken om zich in een verzadigde kunstwereld te onderscheiden.

Is kunst dood? De opkomst van AI heeft tot debatten over de essentie van kunst en de betekenis van creativiteit geleid. Sommigen beweren dat AI-kunst geen authentieke creativiteit kan bevatten, omdat die zich op bestaande gegevens en patronen baseert. Anderen omarmen AI als een nieuwe vorm van kunst en beschouwen die als een fascinerende uitbreiding van menselijke creativiteit. In plaats van kunst als 'dood' te beschouwen, kan het gezien worden

als een evoluerend ecosysteem dat nieuwe vormen aanneemt en voortdurend wordt geherdefinieerd.

Een nieuwe industriële revolutie? Volgens sommige onderzoekers zitten we momenteel in de vierde industriële revolutie. Net zoals bij de vorige revoluties is de manier waarop goederen en diensten worden geproduceerd aan een gigantische ommezwaai bezig. De eerste industriële revolutie bracht machines die handenarbeid vervingen, waardoor productie efficiënter en sneller werd. Idem met de tweede technologische en de derde digitale revolutie. Op dezelfde manier heeft AI de creatieve productie getransformeerd. Repetitieve taken worden geautomatiseerd, waardoor kunstenaars zich op complexere en innovatievere projecten kunnen concentreren, maar tegelijk worden heel wat mensen geraakt die hun brood verdienen met het leveren van digitale diensten.

Wat met copyright? AI brengt nieuwe uitdagingen op het gebied van copyright en intellectuele eigendom met zich mee. Het is moeilijk om de oorsprong van een kunstwerk te bepalen, wanneer AI een rol in het creëren ervan heeft gespeeld. Dat roept vragen op over auteursrechtelijke claims en over de erkenning van kunstenaars die AI-tools gebruiken. Er is behoefte aan een herziening en aanpassing van de betrokken rechtsregels om rekening te houden met de impact van AI op kunstcreaties.

De waarde van menselijke emotie

Tot slot? De opkomst van AI heeft de kunstwereld op zijn kop gezet. Terwijl iedereen nu de mogelijkheid heeft om zichzelf als kunstenaar te uiten, zijn professionele kunstenaars geconfronteerd met nieuwe uitdagingen en kansen. Hoewel sommige aspecten van kunst en creativiteit zijn veranderd, blijft de waarde van menselijke emotie en originaliteit cruciaal in de kunstwereld. De discussie over de relevantie van AI-kunst zal blijven evolueren naarmate de technologie zich ontwikkelt, maar één ding is zeker: kunst en kunstenaars zullen zich aanpassen en gedijen in dit nieuwe tijdperk van AI.

“Een genuanceerde blik, sterk in kritisch denken”

H

ujo, een jeugdvereniging voor vrijdenkers, gaat jaarlijks op zoek naar de beste debaters uit Vlaanderen en Brussel. Met de Vlaamse Debatwedstrijd wil Hujo jongeren aanmoedigen om een eigen kritische mening te ontwikkelen en daarover in debat te gaan. Dit jaar zijn Kwinten De Vylder en Robin Saccasyn de trotse winnaars van de wedstrijd. Beiden studeren ze aan het GO! Atheneum Voskenslaan in Gent.

Joke Goovaerts

Kwinten De Vylder en Robin Saccasyn, winnaars van de Vlaamse Debatwedstrijd in 2023:
 “Je moet objectief naar de feiten kijken en je mening op een genuanceerde manier vormen.”

Luisteren naar wat andere mensen te zeggen hebben

Kunnen jullie jezelf eens voorstellen?

Robin Saccasyn: Ik studeer Latijn-Wiskunde en zit in het vijfde jaar. Ik volg nu wel wiskunde, maar ik zou liever iets met taal doen, vandaar mijn interesse voor de debatwedstrijd. Verder geniet ik graag van de kleine dingen des levens, zoals lekker eten en een rustig dagje thuis, en hecht ik veel waarde aan vrienden en de mensen rond mij.

Kwinten De Vylder: Ik studeer Latijn-Talen en op uitnodiging van Mathias Vander Hoogerstraete, onze mentor en leerkracht niet-confessionele zedenleer, ben ik mij ook voor de debatwedstrijd gaan inzetten. In mijn vrije tijd zwem ik, doe ik vaak aan fitness en kan ik mij ook in de kleine dingen des levens vinden.

Hoe hebben jullie de debatwedstrijd ervaren?

Kwinten: Het is echt een competitie voor mensen die graag praten en in debat gaan. Van onze mentor hebben we veel tips en uitleg gekregen over hoe een debat het best wordt gevoerd. Rustig blijven, het hoofd koel houden, op je uitspraak letten en de juiste woorden kiezen, zijn enkele belangrijke punten waar je rekening mee moet houden.

Robin: Het is een zeer gerichte leerervaring, ook als je niet graag of niet goed spreekt. De jury geeft altijd waardevolle feedback en je leert ook veel door wat anderen zeggen. Het is gewoon een toffe ervaring, ook als je niet wint of het niet supergoed doet. Je debatteert meestal over zeer actuele thema's. Leuk aan de wedstrijd is vooral dat je je kan inleven in meningen en standpunten die je zelf niet echt verdedigt. Als je daar dan argumenten voor zoekt, krijg je toch een genuanceerde blik.

Het debat moet beredeneerd zijn, je moet je goed informeren en ook kritisch denken. Waar hebben jullie dat geleerd?

Robin: Vooral op onze school. Ook de lessen niet-confessionele zedenleer zetten sterk in op kritisch denken. Het is kwestie om

goed onderbouwde argumenten te leren formuleren. Waarom is iets belangrijk, waarom moeten we dit of dat doen, welke voordelen heeft het? Je moet proberen om alles zo goed mogelijk en zonder hiaten uit te leggen.

Kwinten: Je moet de actualiteit goed volgen en je inleven in de argumenten van anderen. In het debat verkondig je ook niet perse je eigen mening. Bij het thema kerncentrales bijvoorbeeld, of je nu pro of contra bent, moet je beide standpunten en argumenten kennen. Je inleven in het standpunt van de ander, bevordert het kritisch denken.

Wat was de motivatie van de jury om jullie als winnaars aan te duiden?

Robin: Dat we respectvol gedebatteerd hebben en gevat waren.

Kwinten: We hebben op een goed onderbouwde en kritische manier geargumenteed. En we hebben onze standpunten op een rustige wijze kunnen uiteenzetten. Er was een goed evenwicht.

Wat zijn jullie plannen voor de toekomst?

Robin: Ik zou graag iets creatiefs met taal doen. Maar ik ben ook geïnteresseerd in astrofysica en ik zou dat willen combineren met taal. Moeilijke wetenschappelijke gegevens over astrofysica in begrijpelijke teksten omzetten, voor het magazine *Eos* bijvoorbeeld. Met taal spelen en mooie woorden en zinnen vormen om van iets saai-wetenschappelijks toch iets poëtisch te maken.

Kwinten: Ik ben niet zo creatief, mijn toekomstplannen liggen meer in de diplomatie. Dat heeft mij altijd al geïnteresseerd en ik denk dat dat iets voor mij is: ik praat graag en ik heb belangstelling voor internationale politieke relaties. Dus, diplomatie is mijn droomrichting.

Robin Saccasyn en Kwinten De Vylder: “Je inleven in het standpunt van de ander, bevordert het kritisch denken.”

Welke specifieke thema's interesseren jullie? En via welke kanalen vergaren jullie informatie?

Kwinten: Alles interesseert mij een beetje, politiek, klimaat ... behalve sport. Maar ik ben niet activistisch ingesteld. Ik haal informatie uit de krant *De Standaard* en ook op het Instagramkanaal [nws.nws.nws](https://www.instagram.com/nws.nws.nws).

Robin: Ik volg de actualiteit niet nauwgezet en ik ben evenmin activistisch, maar er zijn wel thema's die mij boeien en waar ik over nadenk, zoals de rechtszaak over de dood van Sanda Dia. Ik vergaar informatie via Instagram bij [nws.nws.nws](https://www.instagram.com/nws.nws.nws) en via de site [VRT NWS](https://www.vrt.be).

Hoe kan je als jongere iets voor de samenleving betekenen?

Kwinten: Ik denk dat het in de kleine dingen zit. Ik woon in een dorp en als ik naar huis fiets en zwerfafval in de berm zie liggen, dan neem ik dat mee. Volgens mij kan zoiets soms nuttiger zijn dan grote zaken doen. Die kleine daden kunnen de wereld beter maken.

Robin: Ik heb veel respect voor jongeren die echte actie ondernemen, zoals klimaatactivisten Anuna De Wever en Greta Thunberg. Ze staan in de spotlights en kunnen verandering teweegbrengen. Ik vind en merk dat we als tiener in onze ideeën vaker zwart-wit denken en impulsief reageren. Daarom is het als jongere wel handig om je activisme meer in de kleine dingen te zoeken. Eerst moeten we volwassen worden om een genuanceerde kijk op de werkelijkheid en het nieuws te hebben, om dan later als jongvolwassene of als dertiger echt iets voor de samenleving te betekenen.

Wat is jullie boodschap voor andere jongeren?

Robin: Leef in het nu, het gaat snel genoeg. Je moet wel een beetje aan de toekomst denken, maar toch niet te ver vooruit. Denk met het oog op later, maar wees niet versteend van angst met vragen als: wat ga ik studeren en gaat het wel lukken? Er zijn mensen die politieke wetenschappen studeren en dan bijvoorbeeld patissier worden. Dus, het leven wijst zichzelf uit, laat het komen en improviseer, pas het aan. Daarin vind je schoonheid en daaruit ga je de mooiste ervaringen putten, eerder dan dat alles volgens een plannetje verloopt.

Kwinten: Ik zou zeggen: heb geduld. De wereld zou er beter uitzien, indien iedereen een beetje meer geduld met elkaar zou hebben. We worstelen allemaal wel met iets en je ziet dat niet altijd. Dus vandaar, heb wat meer geduld, dat is beter voor iedereen.

Robin: Ik vind nuance van groot belang. Leef je altijd in in beide kanten van iets. Ik begrijp dat je soms gechoqueerd bent als iets je nauw aan het hart ligt, maar je moet objectief naar de feiten kijken en je mening op een genuanceerde manier vormen. Ik denk dat het belangrijk is dat mensen niet alleen horen wat anderen zeggen, maar dat ze vooral luisteren naar wat andere mensen te zeggen hebben.

Kwinten: Inderdaad, wie het luidst roept, krijgt vaak gelijk en dan is nuance wel zoek. Als we meer geduld zouden hebben en genuanceerder zouden zijn, dan zouden we ook veel verder staan.

Meer weten?

www.vlaamsedebatwedstrijd.be en www.hujo.be/debat

Cultuur, in de brede zin

18 Voorbij de culturele grenzen
De weg van dialoog en verbinding

22 Op zoek naar de zin van het leven
Waar kunst en wetenschap elkaar raken

26 Cultuur, subcultuur en tegencultuur
Enkele begrippen nader bekeken

28 De ontwikkeling van TikTok
Culturele hoofdstad van de smartphone

30 Het draait allemaal om film
Mijmeringen van een cinefiel

32 Van het onderwijs naar Defensie
Andere werelden, dezelfde mensen

34 Vrouwen in de kunstgeschiedenis
Eerherstel voor een vergeten groep

38 Over niet-confessionele zedenleer
Het leven beschouwen door kunst en cultuur

40 Cultuur is er voor iedereen
Wat is cultuurparticipatie?

43 Doordacht
Een verzameling weetjes en tips

Voorbij de culturele grenzen

De weg van dialoog en verbinding

© Cassette Bleue / Shutterstock.com

C

Cultuur is meer dan alleen kunstbeleving, het is wat een groep mensen verbindt: waarden, normen, overtuigingen, tradities, gewoonten, kunst en zeker ook levensbeschouwing; het vormt de identiteit van een individu en van een groep

ultuur is wat mensen met elkaar verbindt en wat zin geeft aan hun leven, en dat zit diep geworteld in onze natuur. Cultuur wordt evenwel misbruikt om groepen mensen tegen elkaar op te zetten. Een overkoepelend humanisme is onmisbaar om als mensen tot interculturele verbinding te komen. De sleutel daartoe is respect en dialoog.

Bert Goossens

Naast de dominante culturen heb je in de samenleving ook diverse subculturen, vaak ontstaan als reactie op: punkers behoren tot zo'n subcultuur, ze zijn met elkaar verbonden en onderscheiden zich van anderen door hun muziek, kledij, levensstijl, interesses ...

Identiteit van individu en groep

Bij het woord 'cultuur' denk je misschien spontaan aan een museumexpositie of een theatervoorstelling. Maar cultuur is meer dan alleen kunstbeleving. Cultuur is wat een groep mensen verbindt: waarden, normen, overtuigingen, tradities, gewoonten, kunst en zeker ook levensbeschouwing. Het vormt de identiteit van een individu en van een groep.

Cultuur onderscheidt de mens van andere dieren. Natuurlijk zijn er intelligente diersoorten die complexe gedragingen vertonen die ook van emotionele intelligentie getuigen. Maar cultuurbeleving zoals hierboven omschreven, is alleen voor de mens weggelegd.

In de sociologie wordt cultuur tegenover natuur geplaatst. Natuur verwijst naar alles wat in de fysieke wereld bestaat en niet direct door menselijke activiteit is beïnvloed. Cultuur is het resultaat van menselijke creativiteit en sociale interactie.

Aangeboren of aangeleerd

Of iets is aangeboren of aangeleerd, is al decennialang voorwerp van wetenschappelijk onderzoek. Vaak komt gedrag tot stand als wisselwerking van de twee: een samenspel tussen aangeboren genetische kenmerken en invloeden uit de omgeving.

Dat gaat dan zowel over het gezin waarin je wordt geboren als de vrienden met wie je opgroeit, maar ook over de bredere cultuur. Zowel natuur als cultuur zijn bepalend voor het menselijk gedrag.

In zijn boek *De zelfzuchtige genen* stelt de Britse evolutiebioloog Richard Dawkins dat er naast genen ook zoiets als 'memen' bestaat. Een meme kan worden gezien als het culturele equivalent van een gen. Het is een idee, gedachte, gedrag of cultureel kenmerk dat door imitatie of communicatie van persoon tot persoon wordt doorgegeven.

Dawkins meent dat memen net als genen ook kunnen concurreren om te worden gerepliceerd en om zich in de samenleving te verspreiden. Ze kunnen zich aanpassen en evolueren door sociale interactie en culturele transmissie. Voorbeelden van memen zijn mode, religieuze overtuigingen, muziek, slogans en allerlei culturele tradities.

Memen - beter gekend onder de Engelse benaming *memes* - zie je dagelijks op sociale media passeren in de vorm van ludieke beelden en tekstjes. Net als genen die zich gunstig in een populatie verspreiden, kunnen memes die aantrekkelijk zijn of die aansluiten bij de interesse van mensen, zich snel verspreiden en populair worden. Volgens hetzelfde mechanisme worden ook

liedjes, dansjes en challenges gretig gelikt en gedeeld.

Memes zijn niet altijd onschuldig. Extreme ideeën en complottheorieën gaan online makkelijker viral dan genuanceerde analyses. Dat vertaalt zich vervolgens naar de politieke ruimte waar partijstandpunten uit electorale overwegingen worden aangescherpt en waar compromissen tussen de verschillende fracties minder makkelijk worden gesloten.

Evolutie van culturen

Een ander perspectief op hoe cultuur evolueert, vinden we in het werk van de Amerikaanse geograaf en evolutionair bioloog Jared Diamond. In *Zwaarden, paarden en ziektekiemen* onderzoekt hij de oorzaken van de ongelijkheid tussen verschillende menselijke samenlevingen door de geschiedenis heen.

Diamond stelt dat die ongelijkheid grotendeels te danken is aan de geografische, klimatologische en biologische verschillen die de loop van de geschiedenis hebben beïnvloed. Die factoren hebben een kettingreactie van gebeurtenissen veroorzaakt die sommige samenlevingen hebben bevoordeeld en andere hebben achtergesteld in termen van technologische, politieke en economische ontwikkeling.

In de samenleving van vandaag vallen mensen niet in te delen in één (sub)cultuur zonder meer, elk individu is een complex en uniek snijpunt van verschillende waarden, opvattingen, tradities, voorkeuren ... zo bestaat ook ieders (culturele) identiteit uit meerdere lagen

Met andere woorden, sommige samenlevingen nemen de bovenhand omdat ze het best aan de omstandigheden zijn aangepast en niet omdat de heersende culturen moreel superieur aan andere zouden zijn.

In zijn diverse werken benadrukt Diamond het belang van interdisciplinair onderzoek om de complexe relatie tussen cultuur, milieu en geschiedenis te begrijpen. Cultuur is niet alleen voer voor cultuurwetenschappers, maar ook voor antropologen, historici, geografen, sociologen, filosofen ...

Een vaag begrip

Naast de dominante culturen heb je in een samenleving ook diverse subculturen: groepen die zich onderscheiden door unieke normen, waarden, tradities, taal, kledingstijlen, muziek, gedragingen en interesses. Die groepen ontstaan vaak als reactie op of als afwijking van de overheersende cultuur. Denk aan punkers, hippies, bodybuilders, fans van sciencefiction ...

Subculturen kunnen aan belang winnen en dominante culturen van de troon stoten. De Verlichtingswaarden bijvoorbeeld zijn ontstaan binnen een door de Katholieke Kerk gedomineerde wereld. Vele eeuwen later verdwijnen de aloude katholieke gebruiken

stilaan naar de achtergrond en ontstaan er nieuwe seculiere culturen.

Denken in termen van dominante culturen en subculturen heeft zijn beperkingen.

Cultuur is een dynamisch en organisch concept dat voortdurend verandert en evolueert. Doordat de term zoveel betekenissen dekt, blijft hij ook vaag. Wat bedoelen we precies met een Vlaamse, Spaanse of Amerikaanse cultuur? Niemand twijfelt eraan dat er andere gewoonten, tradities en dergelijke tussen verschillende samenlevingen zijn, maar ze definiëren blijkt een hachelijke zaak die vaak in clichés en veralgemeningen uitmondt.

Bij de lancering van *Het verhaal van Vlaanderen* vroegen critici zich af of die documentaireserie een verborgen agenda had om de Vlaamse identiteit te versterken.

De makers kregen nadien grotendeels lof voor een genuanceerde geschiedschrijving. Toch blijft een dergelijke oefening een delicate kwestie van perspectieven hanteren en keuzes maken, waarbij nuance verloren dreigt te gaan. Een geschiedschrijving van Vlaanderen is onmiskenbaar genesteld binnen een verhaal van België, Europa en de wereld.

Je kan een lokale context nooit volledig begrijpen zonder hem in een werelds perspectief te plaatsen.

Neiging tot hokjesdenken

Als mensen denken we graag in termen van clubjes en hokjes. Het is de manier om de complexe wereld te rationaliseren. Wie praat over cultuur, ontsnapt er niet aan om te generaliseren. Soms op het gevaar af om tot stereotiepe en zelfs racistische uitspraken te komen.

In de samenleving van vandaag vallen mensen niet in te delen in één (sub)cultuur zonder meer. Elk individu is een complex en uniek snijpunt van verschillende waarden, opvattingen, tradities, voorkeuren ... Zo bestaat ook ieders (culturele) identiteit uit meerdere lagen.

We beschouwen cultuur als iets positiefs, iets wat ons tot mens maakt en wat ons met anderen verbindt. Maar bij elke (sub)cultuur ontstaat er naast de *ingroup* ook een *outgroup*. Die termen komen uit de sociale psychologie en worden gebruikt om te verwijzen naar de groepen waartoe individuen zichzelf rekenen, de *ingroups*, en de groepen waartoe individuen zichzelf niet rekenen, de *outgroups*.

Wat alle mensen met elkaar verbindt, is het mens-zijn en de menselijkheid, wat Immanuel Kant uitdrukt met de mens als 'doel op zich': dat overkoepelende humanisme moet het kader zijn waarbinnen verschillende culturen, groot en klein, kunnen floreren

Cultuur kan je als een tweesnijdend zwaard beschouwen: het verbindt en verdeelt.

Dat mechanisme speelt op veel verschillende niveaus. Op de speelplaats ontstaan groepjes van jongeren die met elkaar verbonden zijn door een jongerencultuur: bepaalde gedeelde interesses zoals muziek, mode en games, maar ook waarden en opvattingen. Ze zetten zich af tegen oudere generaties én tegen andere groepjes jongeren.

Het ontstaan en bestaan van verschillende clubjes en - breder gezien - culturen hoeft niet problematisch te zijn. Zolang ze maar op een respectvolle manier met elkaar omgaan.

Cultuuroorlog vermijden

Een gezonde democratie heeft behoefte aan culturele diversiteit, in al haar betekenissen. Essentieel is dat individuen en groepen de democratische spelregels aanvaarden: een kader dat door de beginselen van de seculiere rechtsstaat en de universele mensenrechten wordt geschetst.

Het gaat niet alleen om beginselen van juridische aard, maar ook om het aannemen van een gedeeld humanistisch perspectief. Wat alle mensen met elkaar verbindt, is het mens-zijn en de menselijkheid. Het is wat

de Duitse filosoof Immanuel Kant uitdrukt met de mens als 'doel op zich' beschouwen. We mogen anderen niet als middel gebruiken, maar dienen hun intrinsieke waardigheid te respecteren. Dat overkoepelende humanisme moet het kader zijn waarbinnen verschillende culturen, groot en klein, kunnen floreren.

Het vrijzinnig humanisme heeft hier wereldwijd een belangrijke rol in te spelen door, onder andere via interlevensbeschouwelijke dialoog, het belang van die humanistische principes uit te dragen.

We moeten evenwel niet naïef zijn. Het *Freedom of Thought Report* van Humanists International toont jaarlijks aan hoe precair het is gesteld met het vrijdenken in de wereld. België doet het volgens het rapport goed, maar ook bij ons zijn er de nodige aandachtspunten. Die zijn tweeledig van aard.

Populisten en extremisten richten hun pijlen op de humanistische en democratische beginselen. Er wordt gepleit voor 'sterk' leiderschap (lees: minder overleg), de onafhankelijkheid van het gerecht en diverse media wordt voortdurend in vraag gesteld, en een humaan migratie- en asielbeleid wordt stap voor stap geërodeerd.

Een ander aandachtspunt is dat populist en extremisten aansturen op een cultuuroorlog. Ze proberen electoraal te scoren door culturen scherp tegenover elkaar te plaatsen. Vandaag is er bijvoorbeeld een vermeende strijd tegen de 'wokecultuur'.

In *Woke is het nieuwe Marrakech-pact* noemt auteur Tom Lanoye woke 'een spook'. Er bestaat volgens hem niet zoiets als een wokebeweging, maar wel een internationale antiwokecoalitie. Progressieven van allerlei slag worden op een hoop gegooid en krijgen het woke-etiket opgeplakt, waardoor legitieme debatten worden uitgehold.

Uiteraard is het zinvol om over topics als vrijheid van meningsuiting, gender en identiteit, het koloniale verleden, klimaatverandering ... te praten, maar een gepolariseerd containerbegrip als woke kunnen we beter links (of rechts) laten liggen.

Mensen, en de diverse culturen die ze met zich meedragen, kunnen binnen een samenleving alleen verbinding vinden als ze een gedeeld humanisme omarmen en met die attitude in dialoog gaan met elkaar.

Op zoek naar de zin van het leven

Waar kunst en wetenschap elkaar raken

© Shutterstock.com

D

Elke afbeelding is de herschepping van iets wat mensen ooit hebben gezien en belichaamt een manier van kijken: onze waarneming en waardering van die afbeelding hangen af van onze eigen manier van kijken, van waar we - om welke reden ook - oog voor hebben

e zin van ons leven, waar ligt die ook weer? Waar goden ons vroeger antwoorden gaven op wat we niet konden verklaren, steunen we nu op wetenschap en zijn we zelf de zingevoerder van ons leven. In een spiraal van vragen en zoeken, met gigantisch veel keuzemogelijkheden en zonder de collectieve richtlijnen van vroeger. Kerken lopen leeg, artspraktijken zijn overvraagd ... Naast wetenschap zijn er nog kunst en cultuur, ook zij dragen bij aan zingeving en welbevinden.

Karen Moulart

'Shared reading' of 'samen lezen' is een methode waarbij sterke teksten, meestal korte verhalen of gedichten, samen worden gelezen: in groep wordt er over de inhoud gereflecteerd en dat brengt gesprekken op gang, haalt herinneringen naar boven, maakt verbindingen

De kunst het leven te leven

Depressie en burn-out liggen soms op de loer, met het zeurende gevoel van leegte, zich niet lekker voelen, niet goed weten waarheen of waarom ... Of je reist op automatische piloot door het leven tot alles plots anders wordt door het verlies van je gezondheid of een dierbare. Hoe moet het nu verder? En waarom? Vragen over zin en identiteit dringen zich op.

In Europa waren geloof en ideologie lange tijd de steunpilaren van onze zingeving, maar dat jasje zit te strak en de instituten brokkelen af. Ze waren wel de grootste, maar lang niet de enige pijlers. In onze seculiere samenleving zijn autonomie en vrije keuze belangrijke individuele en collectieve waarden geworden en een noodzaak om onze eigenheid te vinden. Wij, mensen, hebben daarbij ook een collectief en verbondenheid nodig. Zingeving helpt om te verbinden en om het juiste evenwicht te vinden tussen afhankelijkheid en onafhankelijkheid, tussen onze vrije wil en onze gedetermineerde *condition humaine*.

Margaretha Vasalis, een Nederlandse dichteres en psychiater uit de twintigste eeuw, omschreef de menselijke zingeving treffend als volgt: "Maar wel weven wij vanbinnen onophoudelijk van de dunste, taaiste materie héél precieze doorzichtige webben, waarmee orde geschapen wordt en de chaos tijdelijk en telkens opnieuw

wordt bedwongen en waarin wij datgene vangen dat op zo'n ogenblik misschien zin genoemd kan worden."

Kunst, een manier van kijken

Anders zien, het boek dat kunstenaar en auteur John Berger in 1972 samen met zijn collega's publiceerde na het maken van de befaamde BBC-televisieserie *Ways of Seeing*, begint met de zin: "Zien gaat vooraf aan woorden. Het kind kijkt en herkent voordat het kan praten." De manier waarop we dingen zien, wordt beïnvloed door wat we weten of geloven. Zien gaat steeds vooraf aan woorden. Door te zien, bepalen we onze plaats in de wereld om ons heen.

We verklaren die wereld met woorden, maar nooit kunnen woorden het feit ongedaan maken dat die wereld ons omgeeft. De relatie tussen wat we zien en wat we weten staat nooit vast. Elke avond zien we de zon ondergaan. Terwijl we weten dat de aarde wegdraait van de zon. Maar die wetenschap, die verklaring klopt nooit helemaal met wat wij zien. In zijn surrealistische schilderij *De sleutel der dromen* levert René Magritte commentaar op die altijd aanwezige kloof tussen woorden en zien.

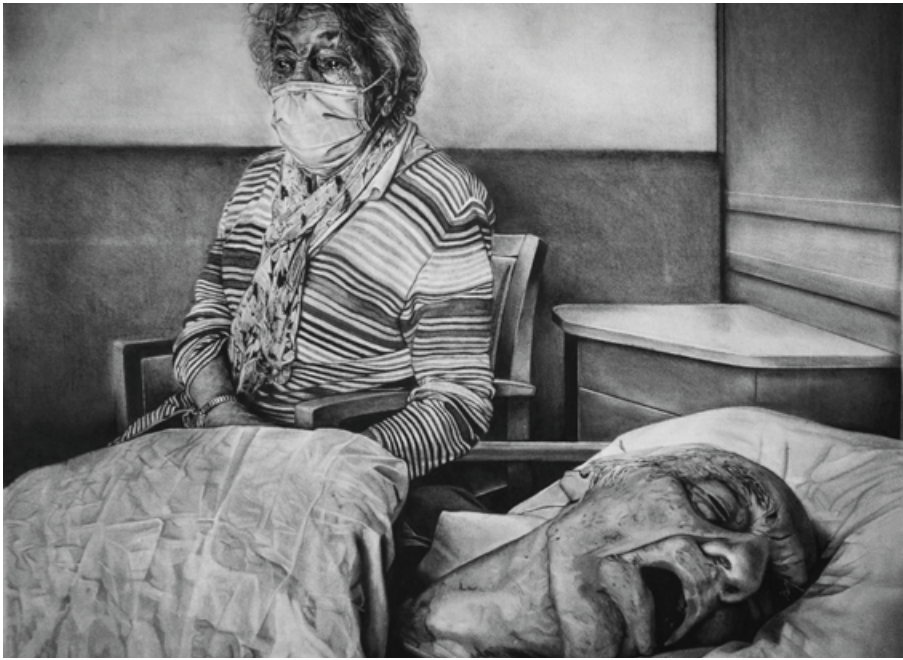
We kijken nooit alleen maar naar één ding, we kijken altijd naar de relatie tussen de dingen en onszelf. Onze blik is steeds actief en in beweging, houdt voortdurend alles in een cirkel rondom ons vast en bepaalt daar-

door wat voor ons op dat moment aanwezig is. Hoe we kijken, is wat we denken. Een afbeelding is de herschepping of reproductie van iets wat mensen ooit hebben gezien. Het is een beeld, of een geheel van beelden, dat is losgemaakt van de plaats en de tijd waarin het voor het eerst werd gezien.

Elke afbeelding belichaamt een manier van kijken, zelfs een foto. Maar onze waarneming en waardering van die afbeelding hangen af van onze eigen manier van kijken, van waar we - om welke reden ook - oog voor hebben. We kunnen alleen in dialoog gaan om uit te leggen hoe we 'iets zien', letterlijk of figuurlijk, en om te proberen te achterhalen hoe de ander 'het ziet'. Een gesprek is een poging om wat we zien onder woorden te brengen en om de wederkerigheid van wat we zien bij elkaar af te toetsen. Dat is ook het geval bij onze andere zintuiglijke waarnemingen van kunst, zoals bij het horen van muziek.

Het zichtbare vroeger en nu

Wij zien de kunst van het verleden tegenwoordig zoals niemand die vroeger zag. We nemen haar zonder meer op een andere manier waar. In de Europese kunst van de vroege renaissance richtte alles zich naar het oog van de toeschouwer, die indrukken waren de realiteit. De zichtbare wereld werd voor de toeschouwer geordend zoals men zich toen voorstelde dat het universum door God was geordend.

Kunst spreekt de taal van emoties, raakt het hart van mensen en laat denkbeelden en betekenisgeving elkaar ontmoeten en beleven, en daarin ligt de kracht van kunst op het vlak van zingeving - getuige de houtskooltekening van Camilo Zambrano

Binnen die opvatting bestaat er geen visuele wederkerigheid, die ontstond pas veel later na de uitvinding van de camera. Het zichtbare kreeg een andere uitdrukking, ook binnen de schilderkunst. Voor de impressionisten werd de zichtbare werkelijkheid vluchtig en was ze voortdurend in verandering. Voor de kubisten was het zichtbare niet langer wat het enkele oog trof, maar de totaliteit van alle mogelijke gezichtspunten rondom het afgebeelde voorwerp of de afgebeelde persoon.

De hele geschiedenis door was de autoriteit van de kunst onlosmakelijk verbonden met het gezag dat haar isoleerde. De moderne reproductietechnieken hebben de autoriteit van de kunst vernietigd en haar verlost. Kunst omgeeft ons sindsdien op dezelfde manier waarop de taal ons omgeeft. Kunst kwam in het volle leven terecht, waar zij uit zichzelf geen macht meer heeft. We moeten wel, meer dan ooit, alert blijven voor het doel waarvoor ze wordt ingezet.

Kunst heeft de tand des tijds doorstaan door mee te evolueren met ons semantisch denken (ons denken over de betekenis of strekking van iets, red.). Daarin ligt de kracht van kunst op het vlak van zingeving, want kunst vult niet zelf in en reikt geen dogmatisch denkkader aan, maar raakt en laat denkbeelden en betekenisgeving elkaar ontmoeten en beleven.

Verhalen geven zin en betekenis

Is het niet fascinerend hoe drie woorden zoals 'er was eens' of 'wist je dat' zoveel verwachting oproepen en ons brein alert maken? In zijn gelijknamige essay *Er was eens: over de mens als vertellende aap* gaat Johan Braeckman, filosoof en hoogleraar wijsbegeerte, in op hoe elk verhaal ons wil verleiden en tracht onze aandacht en focus naar zich toe te zuigen. Verhalen zijn overal waar mensen zijn. Ze koloniseren ons brein, hechten zich met weerhaken aan onze neuronen vast en laten geen enkele kans onbenut om in andere breinen binnen te dringen.

We besteden meer tijd aan het bedenken en vertellen van verhalen dan aan om het even wat. Als ze niet van buitenaf tot ons komen, creëert ons brein ze zelf. Een studie in het wetenschappelijke tijdschrift *Science* toont aan dat we bijna de helft van de tijd dat we wakker zijn, dagdromen. Die mijmeringen gaan over gesprekken die we konden of wilden hebben. Er gebeurt van alles in onze verbeelding dat ons gelukkig maakt, maar evenzeer ongelukkig. We kunnen alternatieve levens bedenken en doen dat ook, dag in dag uit, ons leven lang.

Onze dwangmatige neiging om verhalen te bedenken, waarmee we de werkelijkheid virtueel beoefenen en bezweren, is ontstaan

lang voor we ook maar de geringste kennis van wetenschap hadden. Al denken miljoenen creationisten er anders over. De scheppingsmythen die overal ter wereld zijn bedacht, leren ons - zoals fictie in het algemeen - veel over emoties, macht, familiebanden, ethiek en relaties, maar helemaal niets over de oorsprong van het heelal, de mens of de natuur. Ze geven geen historische realiteit mee, maar hun functie is het creëren van groepsidentiteit en een gemeenschappelijke moraal. Ons vermogen om verhalen te bedenken, en zo zin en betekenis aan de werkelijkheid en ons bestaan te geven, is zo dwingend en creatief dat we liever fabuleren dan in het ongewisse blijven.

Fictie is de middelpuntzoekende kracht op sociaal vlak en zorgt voor verbinding tussen mensen, waardoor die samen sterker staan dan alleen. De moraliserende kracht van verhalen kan extreem nuttig zijn voor een groep, maar bijzonder nefast voor de relatie tussen groepen onderling. Verhalen maken ons tot morele wezens en leren ons waarden en normen aan, laten ons kennismaken met wat onrecht en rechtvaardigheid is, houden ons een spiegel voor omtrent authenticiteit, zuiverheid, respect en waardering. We leven niet van brood alleen, we hebben ook verhalen nodig.

Medische problemen staan nooit los van het totale welbevinden en volgens dokter Tessa Kerre, hematoloog aan het UZ Gent, kunnen kunst en cultuur daarbij een belangrijke rol spelen, en daarom brengt zij muziek, literatuur, beeldende kunsten ... naar het ziekenhuis

De helende kracht van kunst

Kan kunst genezen? Over die vraag buigt dokter Tessa Kerre, hematoloog en bekend van het tv-programma *Topdokters*, zich in haar boek *Kunst op voorschrift: een pleidooi voor de integratie van kunst en cultuur in de zorg*. Daarin zegt ze dat de medische zorg in onze ziekenhuizen steeds beter wordt, maar dat tegelijkertijd het besef groeit dat zorg verder moet gaan. De klinische zorgverleners zijn niet alleen de garagisten van het lichaam, ze moeten ook zorg dragen voor de mens in zijn, haar of hun totaliteit.

Medische problemen staan nooit los van het totale welbevinden - zegt ook dokter Machteld Huber, grondlegger van het gedachtegoed van positieve gezondheid - en volgens professor Kerre kunnen kunst en cultuur daarbij een belangrijke rol spelen. In het UZ Gent ervaart ze dat zorgverleners al warme medische zorgen geven, maar kunst kan nog meer verdiepen en vermenselijken. Ze roept op om ziekenhuizen schoner te maken. Niet in de betekenis van proper en netjes, want hygiënisch zijn ze al, maar in de betekenis van mooi en esthetisch.

Literatuur en kunst kunnen medicatie niet vervangen, wel zijn ze een belangrijk deel van de zorg, omdat ze datgene zijn wat een mens tot mens maakt en net dat dreigt verloren te gaan als je ziek bent. Op zo'n

moment neig je gereduceerd te worden tot die ziekte of dat zieke lichaam. In haar boek geeft dokter Kerre veel voorbeelden van hoe kunst helend kan werken, maar ook hoe de aanwezigheid van kunst de zorgverleners rond de patiënt helpt om naast de persoon ook zijn, haar of hun identiteit te blijven zien.

Zo vertelt ze het verhaal van An, een jonge vrouw met acute leukemie die er helemaal onderdoor ging na een langdurige opname in isolatie. Dokter Kerre wist dat de patiënt cello speelde, en ze ging op zoek en vond Jacob. Hij kwam een cellosuite van Bach aan Ans isolatiekamer spelen en voor het eerst in lange tijd glimlachte ze weer. Een betekenisvol moment voor beide cellisten. Toen An enkele maanden later overleed aan een complicatie van haar stamceltransplantatie, vertelden haar dierbaren nadien in een gesprek dat het celloconcert een van de gelukkigste en meest betekenisvolle momenten in haar laatste maanden was geweest. Het had haar de kracht gegeven om door te gaan. Ook voor Jacob, die cello studeert aan het Brusselse conservatorium, heeft dat moment een nieuwe dimensie aan zijn muziek gegeven.

De kwaliteit van het leven

Tessa Kerre brengt niet alleen muziek en beeldende kunsten naar haar afdeling in het

UZ Gent, zij coördineerde er op de afdelingen hematologie en medische oncologie ook een bijzonder onderzoeksproject met studenten. Het begon in 2018 met een voordracht van Jane Davis, die het concept van 'shared reading' ontwikkelde. 'Shared reading' of 'samen lezen' is een methode waarbij sterke teksten, meestal korte verhalen of gedichten, samen worden gelezen. Er wordt gepauzeerd om in groep over de tekst te reflecteren. Dat brengt gesprekken op gang, haalt herinneringen naar boven, maakt verbindingen.

Samen lezen is een revolutionaire aanpak die iedereen van binnenuit meer mens maakt door 'samen op verhaal te komen' aan de hand van sterke teksten. Samen lezen in de zorg kan leiden tot een humanere en holistische zorgverlening. Het helpt patiënten om de vaak voorkomende lege momenten tijdens ziekenhuisopnamen zinvol in te vullen en om even aan het ziek zijn te ontsnappen.

Kunst spreekt de taal van emoties, raakt het hart van mensen en nodigt op die manier uit tot ander gedrag. Kunst en cultuur dragen bij aan zingeving, zelfvertrouwen en welbevinden, kortom, aan de kwaliteit van het leven.

Cultuur, subcultuur en tegencultuur

Enkele begrippen nader bekeken

© Shutterstock.com

C

Wanneer gelijkgezinden zich niet in de dominante cultuur kunnen vinden, gaan ze een tegencultuur vormen en soms actief de heersende cultuur bestrijden: zo zijn de hippies onlosmakelijk verbonden met de seksuele, muzikale en sociale revoluties van de jaren zestig en zeventig

ultuur met een grote of kleine c, beide zijn uitvindingen van de mens. Cultuur kan leiden tot ongeëvenaarde schoonheid en verbinding, maar evenzeer tot polarisatie en breuklijnen. Dat weerspiegelt zich in het bestaan van dominante culturen, subculturen en tegenculturen. Maar wat houden die begrippen precies in? En hoe verhouden ze zich tot elkaar? Een woordje uitleg.

Jérémy Celen

Popcultuur

Samenlevingen hebben de neiging om bepaalde gebruiken, taal, gewoonten, kleding, muziek, waarden en normen uit te dragen. Dat kan worden omschreven als een cultuur. De cultuur die het breedst wordt aanvaard en door de grootste groep mensen wordt gevolgd, kan men zien als de dominante cultuur. Die dominante cultuur

wordt ook uitgedragen en verspreid door tv-programma's, films, boeken, muziek ... De rode draad binnen die vormen van cultuurverspreiding is het creëren van een vertrouwd gevoel, het aanspreken van zoveel mogelijk mensen binnen dezelfde samenleving, het inspelen op een soort wij-gevoel. Die verzameling van ideeën wordt ook weleens omschreven als pop-

cultuur, wat verwijst naar populaire cultuur, het gemeenschappelijke dat binnen een samenleving wordt aangesproken.

Subcultuur

Binnen de dominante cultuur ontstaan verschillende subculturen. Het gaat om kleinere groepen gelijkgestemden die samenkomen en bepaalde subculturen ontwikkelen.

Ze hebben een aantal aspecten met de dominante cultuur gemeen, maar evenzeer verschillen ze op een aantal punten. Die kunten per regio anders zijn. Zo is de dominante taal in Vlaanderen het Nederlands, maar zijn er grote verschillen in de dialecten van West-Vlaanderen en Limburg.

Het ontstaan van subculturen gebeurt meestal wanneer een groep mensen zich niet helemaal in de dominante cultuur kan vinden. Dat komt dan tot uiting in de ontwikkeling van eigen symbolen die verschillen van de dominante cultuur. Het kan bijvoorbeeld om muziek, kledingstijl en taalgebruik gaan.

Tegencultuur

Bij tegenculturen gaat het om kleinere groeperingen van gelijkgezinden die actief tegen de dominante cultuur willen ingaan. Met als doel (een element van) de heersende cultuur te veranderen. Het heeft dus meer betrekking op de normen en waarden die volgens de tegencultuur in tegenspraak zijn met haar eigen maatschappijvisie. Soms kunnen die groeperingen tot grote politieke en sociale bewegingen uitgroeien. Voorbeelden daarvan zijn dierenrechtenactivisten die oorspronkelijk in kleinen getale tegen dierenleed opkwamen en na enige tijd tot grote organisaties zijn geëvolueerd, zoals de Belgische drukingsgroep Gaia en de Nederlandse politieke partij Partij voor de Dieren.

Na verloop van tijd kan een succesvolle tegencultuur zelfs deel van de mainstream cultuur worden, doordat de dominante cultuur (aspecten van) de verzueringen aanvaardt en in de samenleving implementeert. De burgerrechtenbeweging in de Verenigde Staten bewerkstelligde dat bijvoorbeeld door na een langdurige strijd en dankzij vreedzame protesten de apartheid afgeschaft te zien worden.

Digitale subculturen

De komst van het internet en de sociale media heeft het ontstaan en voortbestaan van subculturen drastisch gewijzigd. Waar subculturen vroeger eerder regiogebonden waren en zich tegen de dominante lokale cultuur afzetten, zorgt de globalisering er tegenwoordig voor dat subculturen zich vooral virtueel gaan ontwikkelen. Dat houdt ook in dat de schaal waarop de subcultuur

© Sam the Leigh / Shutterstock.com

De populariteit van K-pop, een muziekgenre uit Zuid-Korea waarbij boybands centraal staan, explodeerde door de opkomst van sociale media zoals YouTube en X, het vroegere Twitter

zich verspreidt, potentieel veel groter kan zijn, aangezien er mensen van over de hele wereld kunnen aansluiten. Een internetverbinding volstaat om deel te nemen. Subculturen hebben dus de capaciteit om zich snel tot wereldwijde fenomenen te ontwikkelen.

Een voorbeeld daarvan is de opkomst van *Korean popular music*, de K-pop. Dat is een muziekgenre uit Zuid-Korea waarbij boybands - die vaak als *idols* worden omschreven - centraal staan en dat inmiddels miljoenen fans in alle delen van de wereld telt. K-pop bestaat al sinds de jaren negentig van vorige eeuw, maar raakte aan het begin van de jaren tien wereldwijd verspreid via onder meer YouTube en het huidige X (voorheen Twitter). De gigantische aandacht en de commercialisering van het genre zorgden de afgelopen jaren wel voor grote competitiviteit, wat bij enkele artiesten tot zelfdoding leidde. Ook waren er claims van seksueel misbruik en gebrekkige arbeidsomstandigheden, wat voor controversie zorgde. Plastische chirurgie is er zeer gewoon en wordt door delen van de K-popbeweging zelfs aangeprezen.

Soms neemt de K-popbeweging ook wel de vorm van een online tegencultuur aan, zoals wanneer fans van het genre zich in 2020 organiseerden om een bijeenkomst van de toenmalige Amerikaanse president Donald Trump te saboteren. Ze reserveerden massaal tickets en daagden daarna niet op, waardoor de zaal halfleeg bleef. Het was een protestactie om het seksisme van de Republiek aan te kaarten.

Oudere subculturen sterven niet per se uit, maar de noodzaak om zich in de fysieke wereld van de dominante cultuur te onderscheiden, lijkt te zijn afgenomen, net zoals de relevantie daarvan. Verschillende subculturen zijn meer en meer verweven geraakt met de mainstream cultuur. Een voorbeeld is de verkoop van hippiekleding door grote modeketens. Waar de flowerpower in de jaren 1960 een breuk met de heersende cultuur inhield en een alternatieve levensstijl van vrede en liefde voorstond, is de kledingstijl van toen nu een verdienmodel geworden voor modeketens die op jonge consumenten inzetten. Het dragen van een kledingstijl die voorheen met bepaalde principes werd geassocieerd, is niet langer een statement, maar gewoonweg een esthetische keuze geworden.

Verandering

De manier waarop culturen, subculturen en tegenculturen zich met elkaar verhouden, is veranderd door de jaren heen. Veel sub- en tegenculturen die na de Tweede Wereldoorlog ontstonden en specifieke fysieke symbolen vertoonden, werden onderdeel van de dominante cultuur of raakten gecommmercialiseerd, bleven in kleinen getale bestaan of verdwenen. De digitale revolutie leidde ertoe dat sub- en tegenculturen zich eerder digitaal en vaak op grotere schaal gaan organiseren. De symboliek van de sub- en tegenculturen wordt niet meer per se fysiek uitgedragen.

De ontwikkeling van TikTok

Culturele hoofdstad van de smartphone

W

TikTok is stilaan aan het evolueren en er ontstaat een enorm divers aanbod aan subculturen: de bekendste is waarschijnlijk BookTok, een virtuele gemeenschap van boekenliefhebbers die met elkaar in interactie gaan

ie denkt dat er op TikTok alleen maar wordt gedanst, heeft de app waarschijnlijk nog nooit geopend. Toegegeven, bij het opstarten van het platform in 2016 kreeg het inderdaad de bijnaam 'the dance app', maar dat is ondertussen verleden tijd. TikTok is uitgegroeid tot een eigen wereld met eigen regels, eigen gebruiken en eigen subculturen.

Daphne Siozos

Laten we even een woordassociatiespel spelen. Waar denk je aan bij het woord cultuur? Muziek, musea, kunst en architectuur? Of eerder eten, mensen, landen, geschiedenis en traditie? Allemaal zaken die nauw verbonden zijn met een of andere

interpretatie van cultuur. Welke invulling dan ook, er zijn weinig mensen die spontaan aan TikTok zullen denken bij dat hypothetische spelletje. Toch zullen we hier een klein betoog houden om die app aan je reeks associaties toe te voegen.

Voor jou

TikTok werd sinds zijn opstart in 2016 meer dan 3,5 miljard keer gedownload. Minstens 50 miljoen mensen scrollen dagelijks door de videocontent. Maar het is niet alleen het enorme gebruikersaantal dat hier speelt.

Vooral de hoeveelheid tijd die mensen op de app spenderen, spreekt tot de verbeelding. Voor de gemiddelde gebruiker is dat bijna één uur per dag. Makkelijk 240 procent meer dan op andere socialemediakanalen. Als je even bedenkt dat 50 miljoen mensen dagelijks een uur naar videofilmjes van maximum drie minuten - maar vaak veel korter - kijken, is het hallucinant hoeveel informatie op het platform rondgaat.

Wel is het niet zo dat iedereen dezelfde video's te zien krijgt. Dagelijks worden er zo'n 34 miljoen korte filmjes op TikTok gegooid. Dan is het niet meer geloofwaardig dat die allemaal jonge mensen zouden tonen die simpele dansjes op versnelde muziekjes doen. De diversiteit aan content is enorm, maar in principe niet moeilijk te navigeren.

Wanneer je een TikTokaccount aanmaakt, kom je daarna automatisch op de 'For You-page'. Daar vind je alle video's terug waarvan het algoritme denkt dat jij ze leuk zal vinden. De eerste uren of dagen zal je aan het algoritme moeten aanleren wat je ook daadwerkelijk leuk vindt. Wanneer je bepaalde zaken gaat zoeken of steeds hetzelfde soort content liket of deelt, past het algoritme zich aan. Na een tijdje verandert je For You-pagina in een verzameling van jouw interesses. Ze ziet er dan ook bij iedereen helemaal anders uit. Sommige mensen vinden het zelfs wat intiem om hun For You-page aan anderen te laten zien.

Subculturen van alle tijden

Wat nu de For You-page op TikTok is, kan vergeleken worden met de cafés, scholen of sportclubs waar mensen samenkomen. Vroeger, en nu nog steeds eigenlijk, bezochten mensen juist die plaatsen waar gelijkgezinden aanwezig waren. Denk maar aan politiek eerder links- of eerder rechtsgeoriënteerde cafés. In veel gevallen ontstaan daar vriendengroepen of clubs en vormen zich in de bredere maatschappij misschien zelfs subculturen. Het zijn omgevingen, genres, stijlen waarbij mensen met dezelfde interesses of dezelfde mindset zich comfortabel voelen en zich verenigen. Binnen die plekken kunnen zich dan nog meer takken en nichegroepen vormen.

© Shutterstock.com

TikTok wordt intussen ook meer en meer als alternatieve zoekmachine gebruikt: ga je bijvoorbeeld verbouwen, dan vind je er allerlei tips en tricks, zowel voor eigenaars als voor huurders

TikTok is stilaan op diezelfde manier aan het evolueren. Ook daar ontstaat een enorm divers aanbod aan subculturen. Zo is 'BookTok' de nieuwe boekenclub, 'FitTok' de hedendaagse fitnessclub en leer je via de hashtag 'MomsofTikTok' alles over hoe je een goede moeder kan zijn. Lid worden van die groepen is gemakkelijker dan ooit: als je de video's fijn vindt en je voelt je lid van de groep, dan ben je simpelweg lid van de groep. Iedereen bepaalt zelf wat zijn, haar of hun interesses zijn.

De bekendste subcultuur op TikTok is waarschijnlijk BookTok. Verschillende auteurs mochten daar al de vruchten van plukken. Colleen Hoover is er een bekend voorbeeld van, maar ook *They Both Die at the End* van Adam Silvera is zo'n succesverhaal. Dat boek werd al in 2017 geschreven, maar werd in 2020 door BookTok opgepikt en belandde plots opnieuw in de bestsellerlijsten. De video's waarin mensen elkaar boeken aanraden, hebben duidelijk een enorme invloed. Meningeën worden zonder verpinken uitgespuwd, scènes worden nagespeeld of nieuwe boeken worden aangeraden onder de noemer 'als je dat leuk vond, lees dan dit'. Op die manier ontstaat een virtuele gemeenschap van boekenliefhebbers die met elkaar in interactie gaan.

Ieder zijn ding

Maar BookTok is zeker geen alleenstaand fenomeen. Er zijn ondertussen duizend-en-een

subculturen op TikTok. Het gaat van tarotkaartlezers via heksen naar skaters en wandelaars. Daarbij zijn er binnen al die subculturen nog specifiekere takken, net zoals je vroeger binnen de punksubcultuur bijvoorbeeld anarchistische punk of streetpunk had. Zo kan je nu onder andere op de verbouwplek van TikTok terecht komen, waar je allerlei tips en tricks terugvindt om je woning op te fleuren. Maar als je huurt, mag je een groot deel van die ideeën niet uitvoeren. Geen nood, er bestaat een tak van verbouw-TikTok waar je alles over *rental friendly* verbouwingen ontdekt.

Er is duidelijk voor elk wat wils en je vindt gelijkgezinden in een sneltempo. Van de miljoenen gebruikers is er sowieso iemand die in hetzelfde superspecifieke onderwerp geïnteresseerd is als jij. En die bereik je heel snel via het sterke algoritme. Ondertussen zijn er ook heel wat mensen die TikTok als alternatieve zoekmachine gebruiken. Op vragen als 'hoe leer ik snel een handstand doen' tot 'hoe speel ik dit liedje op de piano' vind je zeker weten een antwoord.

TikTok heeft heel duidelijk een eigen cultuur ontwikkeld, waarin geleidelijk aan subculturen ontstaan. Dat verschilt in principe weinig van het sociale leven zoals we het al kenden. Alleen is het nu op een heel brede en internationale schaal. Dat kunnen we dan toch cultuur noemen?

Het draait allemaal om film

Mijmeringen van een cinefiel

© Kriksana Laroque / Shutterstock.com

Film is een vorm van escapisme, een uitweg waarbij we even helemaal in een andere wereld kunnen opgaan - de magische filmwereld van *The Lord of the Rings* bijvoorbeeld - en tegelijk helpt film ons bij het ontwikkelen van een moreel kompas

E

Ike muzikliefhebber heeft waarschijnlijk wel iets met het nummer *Music* van John Miles, met de legendarische openingszin 'Music Was My First Love'. Muziek als eerste liefde of passie. Wel, dat geldt niet voor mij. Niet dat ik geen muzikfan ben. Er zijn nummers die de minder goede danser in mij naar boven halen en ook filmmuziek kan mij bekoren. Maar mijn grote liefde, naast mijn gezin uiteraard, is film en ik weet nog heel goed welke film mij uit de kast deed komen.

Stijn Derauw

Een duik in het verleden

Het moet in december 2001 geweest zijn, tijdens de wintervakantie. Het jaarlijkse

gezinsuitje naar de bioscoop. Op de heenrit niet wetende wat mij te wachten stond en op de terugrit sprakeloos naar huis. Alsof

de wereld en de tijd even stilstonden. Een film heeft mij helemaal uit het lood geslagen. Nochtans had ik al honderden films gezien

en enkele daarvan zelfs al tientallen keren. Maar nog geen enkele film deed dit met mij. Klinkt raar, maar zo was het. Alsof liefde het overneemt van verliefdheid. Alsof je een bepaalde connectie maakt. Sommige mensen voelen zich verbonden met muziek of een goed boek, ik maak connectie met film.

The Lord of the Rings, bedankt voor alles. Dankzij jou heb ik mezelf durven outen als film liefhebber of cinefiel. Je hebt mij een stukje identiteit gegeven.

In de ban van de film

Voor mij persoonlijk is de trilogie van *The Lord of the Rings* de ultieme filmklassieker en een tijdloos meesterwerk. Het is om diverse redenen de beste filmtrilogie ooit gemaakt. En als ik heel even mag, twintig jaar later zien de films er nog steeds geweldig uit. Je zal ze dan ook in verschillende 'best ofs' van film liefhebbers en gerenommeerde filmexperts terugvinden.

Om te beginnen is het verhaal, gebaseerd op de gelijknamige boeken van J.R.R. Tolkien, enorm episch en meeslepend. De vele personages, geweldig geacteerd trouwens, zijn een voor een boeiend. De effecten en de decors zijn in combinatie met de fantastische soundtrack overweldigend. De film heeft een ziel en een hart, en je merkt aan alles dat er met heel veel liefde en toewijding aan is gewerkt.

Een goede film hoort je te raken. Ik moet eerlijk zijn, het tijdperk na *The Lord of the Rings* heeft nog maar weinig tot geen films van dat soort kaliber voortgebracht en van alle films die ik ondertussen zag, is er nog geen enkele evenwaardig geweest. Een paar films en filmseries doen hun best om in de buurt te komen en dan denk ik aan *Avatar* en diens vervolgfilm, *The Dark Knight*-trilogie, *The Hunger Games*-reeks en een paar standalone films, waaronder *The Last Samurai* en *Gladiator*. De eerste *Avatar* is zelfs de enige film die ik ooit tweemaal op het grote scherm ben gaan kijken, maar dat was dan vooral voor het visuele aspect en omdat het de eerste grote 3D-film was. Ook de veelgeprezen en razend populaire *Star Wars*-serie zal voor altijd een plekje in mijn hart hebben.

Tijdloos en geruststellend

Eigenlijk is het vrij eenvoudig. De beste films zijn die zonder houdbaarheidsdatum. Het is enigszins te vergelijken met de grijsgedraaide muziekplaatjes van ABBA of Queen. Om er een voorbeeld bij te nemen, *E.T.* is zo'n film. Je mag die al twintig keer gezien hebben, telkens hij op tv verschijnt, plof je neer in de zetel, zet je de volumeknop iets luider en begin je met evenveel zin te kijken alsof het de eerste keer was. En als dat nog niet alles is, zal je steeds opnieuw tranen met tuiten huilen na de laatste scène waarin E.T. afscheid van Elliott neemt.

Iedereen heeft wel zo'n film als *guilty pleasure*. Als je je goed voelde bij een film toen je die voor het eerst zag, bestaat de kans dat je diezelfde film nadien al vaak opnieuw hebt bekeken. Het herbekijken van die film geeft je telkens weer dat fijne gevoel en zorgt ervoor dat je diezelfde, meestal positieve emoties die je ervoer, herbeleeft. Daarnaast brengt dat ook een beetje comfort. De voorspelbaarheid van de film neemt als het ware enige stress weg en werkt geruststellend.

De spiegel van ons leven

We houden allemaal van film en ieder van ons kan zich wel in een bepaald filmgenre vinden, gaande van animatiefilms tot romantische komedies en van biografieën tot griezelfilms. Het ene genre al wat boeiender dan het andere. Films behandelen over het algemeen thema's waarmee we ook in de realiteit te maken hebben, en zo kunnen ze nuttig zijn om bepaalde gebeurtenissen of emoties te verwerken of om ons aan het denken te zetten over onze situatie of omgeving. Films laten ons vanuit verschillende perspectieven naar het leven kijken en kunnen ervoor zorgen dat we de wereld anders gaan zien.

Sommige therapeuten gebruiken zelfs films bij hun behandeling, omdat ze een invloed kunnen hebben op de manier waarop we denken, voelen en omgaan met de ups en downs van het leven. Volgens de Franse filosoof Gilles Deleuze zijn onze hersenen het werkelijke scherm waarop de film zich afspeelt, omdat het kijken naar een film allerlei neurologische processen op gang brengt.

Dat zijn ook processen waarbij je onderzoekt wie je bent.

Veel films en verhalen zijn wat in het Engels *morality tales* heet. Ze gaan over moraliteit, over goed en kwaad, over het goede doen. Het hoofdpersonage staat vaak voor een *mission impossible* of voor een duivels dilemma. De keuzes die personages maken, helpen je als kijker bij het ontwikkelen van een moreel kompas. En dat werkt overigens ook als de personages een verkeerde keuze maken. Tijdens het kijken kruip je even in de huid van de schurk en kan je ervaren hoe het is om een slechte persoon te zijn. Ook dat leert je van alles over moraliteit.

Film, een compleet medium

Van alle media - literatuur, muziek, games ... - is film wat mij betreft het medium dat het meest inspireert en motiveert. Ontegensprekelijk. Film houdt ons bezig, geeft een boost aan onze emotionele en algemene intelligentie, durft ons wakker te schudden, leert ons onszelf en de wereld beter te begrijpen. Films brengen ons aan het lachen, doen ons huilen en nog zoveel meer. Het is het meest complete medium dat er is.

Muziek kan aangenaam zijn, hoewel ik daar het visuele aspect mis. Een goed boek is eveneens fijn, maar vaak zo gedetailleerd dat ik de draad kwijtraak en het als een kwelling aanvoel. De beste games die ik reeds speelde - *The Last of Us*, *Ghost of Tsushima*, *Days Gone* - komen wel aardig in de buurt, ze missen echter net dat vonkje magie.

Film is een vorm van escapisme. Een uitweg waarbij we even helemaal in een andere wereld kunnen opgaan en we ons niet met de problemen van het dagelijkse leven hoeven bezig te houden. Om die reden zijn sciencefiction-, fantasy- en horrorfilms mijn favoriete genres. De betoverende beelden, ook al kunnen die heel duister zijn, werken als een soort ontsnappingsroute. Ik ben niet meteen de grootste reiziger, maar zo'n ticketje heen en terug naar een of andere magische filmwereld maakt veel goed. Laat ons dus met zijn allen dankbaar zijn voor het bestaan van film. *Hasta la vista, baby*.

Van het onderwijs naar Defensie

Andere werelden, dezelfde mensen

A

Alexandra Rondas, moreel consulent bij Defensie: “Ik tracht zoveel mogelijk betrokkenheid te tonen, ik ga mee op oefening en op buitenlandse opdrachten, ik schuif mee aan in de mess, ik neem af en toe deel aan de sportdrill en ik sta er geregeld voor de vlaggenroet.”

Is je niet langer gelukkig bent op je werk, dan kan je de sprong wagen en op zoek gaan naar iets anders. Alexandra Rondas deed het: na ruim zes jaar als leerkracht niet-confessionele zedenleer werkt ze nu als moreel consulent bij Defensie. Klinkt als een totaal andere wereld? “Niet echt,” aldus Alexandra, “de gelijkenissen zijn groter dan de verschillen.” Alexandra vertelt ons haar verhaal.

Lieve Goemaere

Invloeden tijdens het opgroeien

Ik ben op een toevallige manier in mijn huidige job gerold, en tegelijk ook niet. Ik ben opgegroeid in een vrijzinnig humanistisch nest. Vierendertig jaar geleden vierden mijn ouders mijn geboorte met

een vrijzinnig welkomstfeest in Oostende, best wel uniek in die tijd. Ik heb ook altijd zedenleer gevolgd. En Defensie was mij niet vreemd, want zowel mijn vader als mijn grootvader zaten bij de marine. Ik herinner me nog hoe mijn vader soms

maandenlang op missie was. Dat was niet voor de hand liggend. Na al die tijd zonder hem moesten wij als gezin telkens weer aan zijn aanwezigheid wennen, en ook voor hem was het altijd opnieuw aanpassen.

Dat was een moeilijk aspect, maar ik koester ook veel mooie herinneringen. Hoe wij met ons gezin deel uitmaakten van die grote Defensiegemeenschap, en welk gevoel dat met zich meebracht. Hoe we genoten van de familiedagen op de marinebasis. Ik weet ook nog hoe fier ik op mijn vader was en hoe ik straalde toen hij mij in zijn uniform aan de schoolpoort kwam oppikken. Ik veronderstel dat hij nu ook wel trots op zijn dochter in haar uniform zou zijn, maar helaas heeft hij dat nooit meegemaakt. Hij stierf toen ik zeventien jaar was.

Mooie job in moeilijke context

De moreel consulent van de marine destijds, Annie Van Paemel, kwam in mijn leven na mijn vaders overlijden. Zij verzorgde zijn vrijzinnig humanistische afscheidsplechtigheid met militaire eer, waarvan ik echt onder de indruk was. Het waren zeer bewogen tijden en het is me altijd bijgebleven hoe Annie er voor ons als gezin was. Ik denk dat er daar onbewust een eerste zaadje werd geplant.

Na het secundair onderwijs studeerde ik voor leerkracht niet-confessionele zedenleer en geschiedenis. In de praktijk heb ik alleen maar zedenleer gegeven. Inhoudelijk een pracht van een job, maar de context maakte het me niet gemakkelijk. Ik gaf les in drie scholen, dus moest ik me de hele tijd van hot naar her haasten. Kwam er een leerling na de les in Knokke een probleem aanklaarten, dan kon ik daar niet op ingaan, want ik moest al onderweg naar De Haan of Blankenberge zijn. Terwijl die momenten voor en na de les zo belangrijk zijn. Ook met mijn collega's voelde ik niet altijd evenveel verbinding. Ik zag hen amper.

Het lesgeven op zich deed ik dolgraag, maar ik merkte hoe ik mijn drive verloor. Zoveel uren onderweg en vaak meer met administratie dan met inhoud bezig. Ook de leerplannen voelden dikwijls erg beperkend aan. Ik had wel een vaste benoeming, maar besepte dat de tijd rijp was voor iets anders. De job van moreel consulent bij Defensie schoot weer in mijn gedachten. Ik trok mijn stoute schoenen aan en stuurde een vrije sollicitatie. En wonder boven wonder, een jaar later kon ik beginnen in de kazernes van Burcht, Brasschaat en Lombardsijde, mijn uitvalsbasis.

Verschillend en toch hetzelfde

Een kazerne is natuurlijk een volledig andere werkcontext dan een school. Van een vrouwenwereld naar een mannenwereld. Van een zachte sector naar een hardere omgeving. En het is uiteraard ook geen scoutskamp: veel militairen houden zich beroepshalve bezig met riskante acties in gevaarlijke situaties. Maar toch zie ik het niet als twee verschillende werelden. In het onderwijs ging ik met mensen om en bij Defensie doe ik net hetzelfde.

Ik heb mezelf wel op de kaart moeten zetten. Toen ik me bij een bepaalde batterij voorstelde, reageerde een van de militairen: "Wij hebben jou hier niet nodig, tenzij om eens een koffietje te drinken." Had dat te maken met het feit dat ik een vrouw ben en jong, of omdat ik moreel consulent ben, of omdat ik toen nog nieuw was? Ik weet het niet. Ik werd er echt buitengekeken en als groentje was ik zodanig verbouwereerd dat ik geen weerwerk bood. Tijdens een volgende ontmoeting heb ik bewezen dat ik van geen kleintje vervaard ben en sindsdien heb ik er goede contacten. Ik drink geregeld wel eens een koffie met hen en het grappige is dat er net dan veel wordt gedeeld. Misschien dat ik daar toch nodig ben? *(lacht)*

Ondertussen beginnen alle manschappen mij steeds beter te kennen. Ik ben niet de consulent die vanuit haar kantoor eens naar beneden wuift, maar ik tracht zoveel mogelijk betrokkenheid te tonen. Ik ga mee op oefening en op buitenlandse opdrachten, ik schuif mee aan in de mess, ik neem af en toe deel aan de sportdrill en ik sta er geregeld voor de vlaggenroet. De eerste keer had ik geen flauw idee wat ik precies moest doen en heb ik een mal figuur geslagen, maar het wordt geapprecieerd dat je probeert. En tegen mijn tweede vlaggenroet had ik een spoedcursus gevolgd, wees gerust. *(lacht)*

Taboe op kwetsbaarheid

Ik heb een mooie job met diepgang en echte verbinding, terwijl ik in het onderwijs soms het gevoel had dat ik in eerste instantie een 'gendarme' was die de boel managede en de leerlingen kalm moest houden. Hier kom ik sneller tot de essentie. Wat ik wél ervaar, is dat het taboe op kwetsbaarheid groter is bij

Alexandra Rondas: "Ik probeer mensen te zien zoals ze zijn: niet alleen als de stoere para, maar ook als de gekwetste gescheiden vader die zijn dochter mist."

Defensie dan in de buitenwereld. Zeker militairen in groep gaan snel de stoere kant op. Maar wie bij mij op gesprek komt, stelt zich anders op. En ook in informele individuele contacten is er meer plaats voor authenticiteit en kwetsbaarheid. Omdat je elkaar van mens tot mens spreekt, los van rang of titel.

Ik ben trouwens een van de weinigen in de kazerne die gewoon de voornaam gebruikt - wanneer de setting het toelaat, want er is natuurlijk ook wel een militair protocol. Al mag iedereen mij gewoon Alexandra noemen. Ik ben wie ik ben en ik probeer mensen te zien zoals ze zijn: niet alleen als de stoere para, maar ook als de gekwetste gescheiden vader die zijn dochter mist. Ook als leerkracht zag ik niet de leerling met de grote mond, maar de jongen met al die problemen thuis.

Mijn ervaring uit het onderwijs is bij Defensie al goed van pas gekomen. Zo was ik mee op een zending, toen er onderling wat wrevel ontstond. De commandant vroeg me om dat aan te pakken en toen heb ik casussen ontwikkeld die we in kleine groepjes in een veilige omgeving hebben aangepakt. Leve mijn pedagogische achtergrond. Ach, zoveel verschillen zijn er uiteindelijk niet: we zijn allemaal mensen.

Vrouwen in de kunstgeschiedenis

Eerherstel voor een vergeten groep

© Shutterstock.com

M

Dat vrouwen vooral naakt in een museum te bekijken zijn en niet als kunstenaressen, is altijd al zo geweest en is vaak nog steeds het geval; nu er meer en meer vrouwen in de kunstsector aan de slag zijn, is het logisch dat die benadering in vraag wordt gesteld

oeten vrouwen naakt zijn om in het museum te hangen? Het is een vraag die in 1989 door de kunstcoöperatieve Guerrilla Girls werd gesteld en via posters over heel New York werd verspreid. Het is ook de titel van een boek van Christiane Struyven dat in 2022 verscheen. De vraag lijkt dus, meer dan dertig jaar later, nog steeds relevant. Geschiedenis, en bij uitbreiding ook kunstgeschiedenis, is zelfs nu nog vaak een kwestie van *his story*, eerder dan van *history*. Hoe komt dat toch?

Wendy Serraris

Le déjeuner sur l'herbe, 1863, van Edouard Manet in het Musée d'Orsay: Victorine Meurent, de muze van de schilder, is vooral bekend als naaktmodel; ze was zelf ook een begenadigde kunstschilderes, maar heden ten dage is er amper nog werk van haar terug te vinden

Bekend als muze, niet als kunstenaar

De vraag of vrouwen naakt moeten zijn vooraleer ze in een museum belanden, gaat meteen naar de essentie. Het was destijds een aanklacht van de feministische Guerrilla Girls tegen het feit dat maar vijf procent van de collectie op de afdeling moderne kunst van het Metropolitan Museum of Art in New York door vrouwen was gemaakt, terwijl vijftig procent van de naakten wel vrouwelijke naakten waren. Het lijkt er dan ook op dat vrouwen naakt moeten zijn om legitiem, en dan nog als object, in een museum aanwezig te mogen zijn.

Een van de beroemdste voorbeelden daarvan is misschien wel Victorine Meurent (1844-1927). Zij was de muze van Edouard Manet en is naakt te zien op twee van zijn belangrijke schilderijen, *Le déjeuner sur l'herbe* en *Olympia*. Ze is dan ook vooral om die reden bekend en hangt in wel meer musea naakt, geschilderd door een hele keur aan mannelijke schilders. Zij was echter zelf ook een begenadigde kunstschilderes en heeft zelfs zes keer op de prestigieuze Salon de Paris geëxposeerd - op ogenblikken dat Manet werd geweigerd, onder andere omdat men zijn werken te choquerend vond.

Maar heden ten dage vinden we amper nog werk van Victorine Meurent terug. *Palmzondag*, een schilderij dat ze waarschijnlijk maakte toen ze les volgde bij haar

minnaar, de schilder Alfred Stevens, is een van de weinig overgebleven werken van haar hand. Door de geschiedenis heen heeft Meurent zelfs lang een slechte naam gehad. Het verhaal dat over haar ging, was dat ze een prostituee was die jong is gestorven. Geen van beide is waar, ze was geen prostituee, maar een model en kunstenaar, en ze werd in de tachtig jaar.

Evenwicht in de collectie brengen

Dat vrouwen vooral naakt in een museum te bekijken zijn en niet als kunstenaar, is eigenlijk altijd al zo geweest en zelfs nu is dat op vele plaatsen nog het geval. Een frappant voorbeeld is het Groeningemuseum in Brugge. Er hangt, en dat moet toch ook gezegd, een geweldige collectie Belgische kunst van de middeleeuwen tot de moderne kunststromingen, maar ... geen enkele vrouwelijke schilder. Geen Clara Peeters, Marthe Donas, Jane Graverol of Rachel baes - jawel, zonder hoofdletter, als verzet tegen haar vader.

Het is natuurlijk een realiteit dat het voor musea vaak niet mogelijk is om zomaar even nieuwe werken aan te kopen. Alle begrip voor dat een evenwicht in de collectie brengen, niet eenvoudig is. Maar enige vermelding van onze vrouwelijke Belgische iconen in de kunstgeschiedenis, al is het met uitleg via een pancarte of audiogids, zou toch mogelijk moeten zijn?

Een tegenstrijdigheid in de natuur

Heel lang viel het zelfs niet op dat je weinig informatie over kunstenaressen vond. Kunstkritici waren bijna altijd mannen en die stonden er meestal helemaal niet bij stil dat vrouwen ook wel eens getalenteerde kunstenaressen zouden kunnen zijn. Vrouwen werden als immature wezens beschouwd die hun identiteit ontleenden aan de man bij wie ze hoorden. Zo werd beeldhouwster Camille Claudel, geboren in 1864, door recensent en tijdgenoot Octave Mirbeau omschreven als 'een tegenstrijdigheid in de natuur, een vrouwelijk genie'. Dat zegt veel over de manier waarop er naar vrouwen werd gekeken.

In 1971 begon het voor het eerst te rommelen. Toen schreef de Amerikaanse feministe en kunsthistorica Linda Nochlin het essay *Why Have There Been No Great Women Artists?* Het wordt gezien als een eerste poging tot feministische kunstgeschiedschrijving. Nochlin exploreert de institutionele obstakels die vrouwen ondervonden om het in de kunst te maken. Het essay is overigens integraal op internet te lezen.

Op een gegeven ogenblik heb je dus toch vrouwen, zoals Linda Nochlin - en uiteraard ook wel mannen - die zich de vraag stellen waarom je zo weinig vrouwen aantreft in de kunstgeschiedenis en, daarop aansluitend, in de musea. Daar zijn een aantal redenen voor, die we hier van naderbij gaan bekijken.

Fountain, 1917, gesigneerd met het pseudoniem Richard Mutt, wordt door kunstcritici al een eeuwigheid aan Marcel Duchamp toegeschreven, terwijl een aantal wetenschappers en experts enkele jaren geleden tot het besluit kwam dat het werk van de hand van Elsa von Freytag-Loringhoven is

Weinig kansen op opleiding

In de eerste plaats kregen vrouwen vroeger veel minder de kans om hun talent te ontwikkelen. Ze mochten vaak geen lessen volgen en al helemaal niet bij een onbekende (mannelijke) leraar. Als je als vrouw het geluk had dat iemand uit je naaste omgeving, zoals je vader, broer of echtgenoot, schilder was, dan kon je bij hem in het atelier werken en leren. Als voorbeeld mag hier de Vlaamse Clara Peeters, die een crack in stillevens was, niet ontbreken. Zij werd in 1588 of 1589 geboren in een familie van schilders en ze trouwde ook met een schilder. Maar had je dat voorrecht niet, dan kon je het volgen van les meestal wel vergeten. Dat was zo in de renaissance, in de vijftiende eeuw, en die moraal heeft heel lang standgehouden.

Gelukkig waren er ook wel uitzonderingen. Zo had je in de zestiende eeuw bijvoorbeeld Properzia de' Rossi, een beeldhouwster die van 1490 tot 1530 leefde. Zij groeide op in Bologna, dat op dat ogenblik een progressieve stad was waar vrouwen geëmancipeerd konden leven. Op de universiteit van Bologna, de oudste van Europa trouwens, waren vrouwen al in de dertiende eeuw toegelaten. Ter vergelijking: in België was Emma Leclercq de eerste vrouw die werd aanvaard en ingeschreven aan een

Belgische universiteit, aan de Universit  Libre de Bruxelles. We schrijven het jaar 1880 en zelfs dan loopt het er geen storm. De eerstvolgende decennia blijven vrouwelijke studenten witte raven. Maar terug naar de' Rossi: ze studeert  n werkt als beeldhouwster en misschien nog belangrijker, ze wordt er ook voor betaald.

Geen financiële onafhankelijkheid

Een tweede reden waarom je veel minder vrouwen dan mannen in de kunstgeschiedenis aantreft, is dat vrouwen in vroegere tijden meestal financieel afhankelijk van een man waren, en die man besliste dan vaak dat zijn eega zich met het huishouden diende bezig te houden. Maar voor sommige vrouwen gold dat niet. Zoals zij die geld hadden geerfd en dus alleen konden blijven of konden doen waar ze zin in hadden. Een andere manier om financieel onafhankelijk te zijn, was intreden in een klooster en non worden.

Een voorbeeld daarvan is Plautilla Nelli (1524-1588). Zij deed zelfs meer: ze verbleef in een klooster in Florence en zette daar een werkplaats op uitsluitend voor vrouwelijke kunstenaars. Ze ontwikkelde nieuwe schildertechnieken en leerde jongere generaties om mannen die hun creativiteit zouden proberen te fruiken, te schuwen.

Nelli is trouwens een van de slechts vier vrouwen tussen honderden mannen die door Giorgio Vasari worden geprezen in *De levens van de grootste schilders, beeldhouwers en architecten*. In dat boek brengt hij verslag uit over alle Italiaanse kunstenaars uit zijn tijd, de renaissance, van wie hij vond dat ze ertoe deden. Plautilla Nelli begon als selfmade miniatuurschilderes en maakte uiteindelijk religieuze werken op (erg) groot formaat.

Onvermeld door kunsthistorici

Met andere woorden, er w ren wel degelijk vrouwelijke kunstenaars, ook in de vijftiende en zestiende eeuw. Ze waren weliswaar minder talrijk, maar hadden vaak een uitzonderlijk groot talent. En toch werden ze niet in een kunstcanon opgenomen. Het feit dat kunsthistorici lange tijd vooral mannen waren, speelt daarbij natuurlijk een rol. Zoals eerder gezegd: *history* was vaak *his story*. Door de geschiedenis heen waren er heel wat vrouwen die in hun tijd bekend waren en zelfs geroemd werden om hun werk, maar (kunst)historici vonden het niet nodig om hen te vermelden.

Een behoorlijk schokkend voorbeeld daarvan is Elsa von Freytag-Loringhoven. Zij is de kunstenaar die in 1917, onder het mannelijke pseudoniem Richard Mutt, het befaamde kunstwerk *Fountain* inzond

Le marché aux chevaux, 1852-1855, van Rosa Bonheur: haar vader raadde haar aan om haar werken alleen met Bonheur of met zijn volledige naam te ondertekenen, waardoor ze makkelijker te verkopen zouden zijn, maar ze weigerde en ondertekende met Rosa Bonheur

voor een tentoonstelling in New York. We horen het je denken: *Fountain*, is dat niet van Marcel Duchamp? Wel, nee ... Het kunstwerk is door kunstcritici inderdaad aan Marcel Duchamp toegeschreven, maar het was eigenlijk van de hand van Elsa von Freytag-Loringhoven. Duchamp zelf vond het niet nodig om dat misverstand te corrigeren, hij heeft het er wel over gehad in een brief aan zijn zus. Begin deze eeuw werd het werk uitgeroepen tot een van de invloedrijkste kunstwerken uit de twintigste eeuw. Nog steeds wordt het echter vaak hardnekkig met Duchamps naam verbonden, ook al is ondertussen geweten dat het niet van hem is.

Niet onder eigen naam signeren

Een ander aspect dat een rol speelt bij het onbekend blijven van vrouwelijke kunstenaars, is het feit dat de enige plaats waar ze mochten werken meestal het atelier van een andere kunstenaar was, een vader, een broer, een familievriend ... Het was namelijk de gewoonte dat de werken die het atelier verlieten, door het hoofd van het atelier werden gesigneerd, door een man dus. De naam van de vrouwelijke kunstenaar verdween dan doorgaans tussen de plooiën van de geschiedenis. Ook als kunstwerken samen werden gemaakt, werd vaak alleen de man als maker genoemd. Zo zijn er heel wat beeldhouwwerken door Auguste Rodin

gesigneerd en aan hem toegeschreven die eigenlijk door Camille Claudel zijn gemaakt of in samenwerking met haar.

Sommige kunstenaressen verzetten zich tegen die praktijk. Als voorbeeld daarvan kunnen we Rosa Bonheur (1822-1899) aanhalen. Haar vader en broers waren ook kunstenaar en haar vader raadde haar aan om haar werk met Bonheur te ondertekenen of zelfs met zijn voornaam erbij, om de indruk te wekken dat het van hem was, waardoor het makkelijker te verkopen zou zijn (en ook wel omdat haar werken gewoonweg adembenemend mooi zijn, denken we dan). Maar ze weigerde en ondertekende met Rosa Bonheur - Rosa was het troetelnaampje dat haar overleden moeder altijd voor haar gebruikte.

Er waren ook kunstenaressen die de hele problematiek aan de kaak hebben gesteld, al dan niet met humor. Want ja, nog zo'n misverstand ... Er bestaan wel degelijk vrouwen met humor. Lees je het korte verhaal *Der Maler* van Hannah Höch uit 1920, dan kan je niet anders dan eens smakelijk lachen. Höch vertelt daarin het relaas van een schilder die in een creatieve crisis belandt als zijn vrouw hem meerdere malen, liefst vier keer in vier jaar tijd, vraagt om de vaat te doen. Hij geeft toe dat de eerste

keer nog enigszins begrijpelijk was, aangezien ze toen van hun kind aan het bevallen was. De keren daarna waren volgens hem hoegenaamd echt niet nodig. Zoals gezegd, lachen geblazen. Maar erg genoeg was dat lange tijd voor heel wat vrouwen de realiteit en was dat de manier waarop mannen redeneerden en naar vrouwen keken.

Tussen de plooiën van de geschiedenis

Ondertussen zijn meer en meer vrouwen in de kunstsector aan de slag. Als kunstenaar, criticus, historicus, museumdirecteur, curator of conservator ... En dan is het logisch dat de vraag wordt gesteld: waar zijn al die vrouwen in de kunsten? En dus komt er langzaam een inhaalbeweging op gang.

Er wordt tussen de plooiën van de kunstgeschiedenis gewroet, gesnuffeld, afgestoft - want dat kunnen we tenslotte goed, nietwaar? - en dan komen die vrouwelijke kunstenaars toch tevoorschijn. Er bestaat inmiddels een ruime verscheidenheid aan boeken, waarin je kleine of grote overzichten van alle belangrijke kunstenaressen vindt en een herschrijving van de kunstgeschiedenis. Wie daarin interesse heeft, vindt dus zeker leesvoer voor de komende maanden of zelfs jaren.

Over niet-confessionele zedenleer

Het leven beschouwen door kunst en cultuur

© Shutterstock.com

Niet-confessionele zedenleer is het vak van de vrijzinnig humanistische levensbeschouwing: vanuit levensbeschouwelijk perspectief kan je cultuur zien als het menselijke vermogen tot zingeving

K

unst en cultuur worden in het vak niet-confessionele zedenleer (ncz) steeds vanuit levensbeschouwelijk perspectief behandeld, ofwel in relatie tot de mens en hoe die zich vanuit zijn, haar of hun levensbeschouwing daartegenover houdt. We gaan hier kort in op enkele lesinsteken, om het levensbeschouwelijke uitgangspunt in de lessen ncz duidelijk en concreet te maken, toegepast op de vijf procesdoelen van het leerplan ncz voor het secundair onderwijs.

Christophe Van Waerebeke en Wouter Goemaere

Cultuur geeft zin

Niet-confessionele zedenleer is het vak van de vrijzinnig humanistische levensbeschouwing. Een levensbeschouwing kan je volgens Hans Alma, hoogleraar psychologie, in haar boek *De kunst van samenleven*, nooit los zien van de culturele context. Maar hoe moeten we cultuur in die context begrijpen? Vanuit levensbeschouwelijk perspectief kan je cultuur zien als 'het menselijke vermogen tot zingeving'. Met andere woorden, alles wat 'mensen in staat stelt personen, sociale relaties, objecten, gebeurtenissen, tijd, ruimte en alles wat verder nog wordt waargenomen, te verbinden met betekenissen en woorden om zo een relatie met de werkelijkheid aan te gaan'. Daarbij komt een geheel van kennis, vaardigheden, attitudes, gedrag en symbolen kijken die je als mens verwerft als lid van een bepaalde groep. Laten we even nagaan wat dat voor het thema kunst kan betekenen.

Kunst en autonomie: de autonome kunstbeleving

Uiteraard is ncz geen algemeen vak zoals cultuurbeschouwing. Jongeren groeien op binnen een cultuur van waaruit ze waarden en normen meekrijgen. In de les trachten we die te verbinden met die van het vrijzinnig humanisme. Dat gebeurt door de leerlingen te begeleiden in een groeiproces dat in eerste instantie op autonomie is gericht: hoe zou je immers levensbeschouwelijk kunnen groeien als je niet kan vertrekken van jezelf en je eigen vermogen tot nadenken?

Toegepast op kunst gaan we met de leerlingen bijvoorbeeld in op wat ze zelf mooi of lelijk vinden en op de vraag wanneer kunst aanstootgevend kan zijn. Naast het beschouwelijke wordt aandacht besteed aan de beleving, onder andere door te vragen of ze een verband merken tussen hun gevoel en hun waardering van een kunstwerk. Dat is een van de vele insteken om leerlingen vanuit het eerste procesdoel tot autonoom denken aan te zetten. Waardeoordelen worden onderzocht en niet als louter uitingen van de individuele (intuïtieve) beleving gezien.

Kunst en moreel denken: horen mooi en goed samen?

In de lessen ncz zal je niet zozeer 'leren over kunst', maar wel 'leren door cultuur'. Zonder encyclopedisch te werken kan je leerlingen

een kunstwerk laten maken dat erg lelijk moet zijn. Op die manier heb je een basis voor een filosofisch klaggesprek over begrippen als 'mooi' en 'lelijk' en hoe die de morele connotatie van 'goed' en 'slecht' dragen.

Neem bijvoorbeeld het beeld van de tuinkabouters en je kan samen met de leerlingen waarden zoals conformisme, rechtvaardigheid en vrijheid behandelen. Duik daarvoor in het rijke verleden van de tuinkabouters en bekijk hoe de producenten in de jaren zestig naar lagelonenlanden uitweken, hoe het een goedkoop massaproduct is geworden en hoe een Tuinkaboutersbevrijdingsfront in de jaren negentig de beeldjes uit de tuingevangenissen kwam bevrijden om ze in het bos los te laten. Kunst wordt hier gebruikt om betrokkenheid bij morele thema's uit te lokken en voor het overdenken van ethische vraagstukken.

Kunst en humaniseren: kunst humanistisch verbeeld

Sinds de avant-garde medio negentiende eeuw doet de kunstenaar ook aan maatschappijkritiek. Sommige filosofen verlenen hem, haar of hen dan ook een belangrijke maatschappelijke rol. Willem Elias, filosoof en kunstexpert, ziet een grote opportuniteit om beeldende kunst te gebruiken voor het uitdrukken en beleven van humanistische waarden. Kunst kan aanzetten tot denken om taboes te doorbreken en vastgeroeste waardeoordelen te ontcrachten.

Het zelfde en het andere: humanisme stilstaand verbeeld, een boek van Willem Elias en Annelien Kindekens met een educatieve dimensie, belicht een dertigtal werken van Vlaamse kunstenaars en is deel van het educatieve aanbod van deMens.nu. De tentoonstelling *Perfect Imperfections* die de huizenvandeMens rondreist (met lesmap), is een taboedoorbrekende foto-expo over 'identiteit en zelfliefde'. Uitstekend materiaal ter ondersteuning van de leerkracht ncz die rond het humaniseren van de menselijke relaties en verhoudingen wil werken.

Kunst en verantwoordelijkheid: kan kunst de wereld redden?

Het thema kunst wordt ook ingezet om verantwoordelijkheidszin te ontwikkelen en leerlingen te laten experimenteren en

groeien in het opnemen van een maatschappelijk engagement, in de lijn van de eigen waarden en noden en die van anderen en toekomstige generaties.

Denk bijvoorbeeld aan *Antigone in de Amazone*, het recente toneelstuk van Milo Rau dat zich in Brazilië afspeelt. Het werk encenseert het bloedbad in 1996 tijdens een mars voor landhervorming, waarbij negentien activisten die campagne voor radicale landbouwhervorming en ecologische landbouw voerden, door de Braziliaanse politie werden doodgeschoten. Met een inheemse actrice en actrice en een koor bestaande uit overlevenden wil het stuk een tegenverhaal brengen in het licht van een geschiedenis van verovering, onderwerping en uitbuiting. Leerlingen kunnen bijvoorbeeld een sensibiliserende actie uitdenken rond aan het stuk gelinkte thema's, en zo het concrete project van Milo Rau mee ondersteunen.

Kunst en zingeving: kunst als bron van betekenis

Schoonheid opzoeken en van daaruit bewuster en verbonden in het leven staan, is sowieso een mooie oefening in zingeving. Voor het thema kunst worden in functie van het procesdoel 'zingeving' werkvormen toegepast en opdrachten voorzien die beroep doen op twee belangrijke, universeel menselijke vermogens: creativiteit en verbeelding, en dat vanuit de erkenning van de transformerende kracht van kunst.

Leerlingen kunnen hun favoriete boek, lied of kunstwerk voorstellen en aangeven wat het voor hen betekent. Dat leidt tot mooie leermomenten over persoonlijke waarden en zingevende beleving van gevoelens en kunstuitingen. Misschien komt de leerling wel tot actieve cultuurparticipatie. En met een beetje geluk en de juiste omkadering vindt die wel aansluiting bij een vrijzinnig cultuurfonds. Of hoe de leerkracht ncz inspireert en tracht in te staan voor het bijbrengen van een humanistische cultuur van een kritisch autonoom en inclusief humaan denken, voelen en handelen.

Cultuur is er voor iedereen

Wat is cultuurparticipatie?

© Shutterstock.com

P

De Belgische Grondwet bepaalt dat elke persoon het recht op culturele en maatschappelijke ontplooiing heeft: cultuur is geen luxe, maar een basisbehoefte, en culturele armoede leidt tot een verregaandere vorm van uitsluiting dan economische armoede

articipatie is het actief meedoen aan de samenleving. Cultuurparticipatie is het daadwerkelijk deelnemen aan kunst en cultuur.

Wetenschappelijk onderzoek toont aan dat dat, op elke leeftijd, belangrijk is voor je persoonlijke ontwikkeling en creativiteit. Helder, toch, die theorie? Maar is het in de praktijk ook zo vanzelfsprekend voor iederéén om deel te nemen aan welke vorm van cultuur dan ook?

Veerle Magits

Heel wat kinderen en jongeren komen alleen, of vooral, via de school in contact met cultuur in al haar vormen en verscheidenheid: het schoolaanbod dat tal van culturele instellingen en organisaties voorstellen, komt daaraan tegemoet

Fonkelende ogen

Hebben alle mensen in onze samenleving toegang tot cultuur? Mijn gevoel zegt van niet en dat laat me zelden in de steek. In dit geval wordt het zelfs nog versterkt door mijn ervaring als voormalige vrijwilliger bij de Boekenstoet, een voorleesproject in de gemeente waar ik woon en dat in tal van Vlaams-Brabantse gemeenten bestaat. Het is een samenwerking tussen de scholen, de dienst Welzijn van de gemeente en de bibliotheek. Boekenstoet is een project 'voorlezen aan huis', waarbij je als vrijwilliger tijdens het schooljaar, verspreid over een zevental maanden, een aantal keer gaat voorlezen bij anderstalige en/of sociaal kwetsbare kinderen uit de derde kleuterklas en het eerste leerjaar.

Daarnaast neem je je 'voorleesgezin' ook eens mee voor een bezoek aan de plaatselijke bibliotheek. Elk jaar opnieuw fonkelen de ogen van de kinderen bij het zien van al die leuke kinderboeken en gezellig ingerichte leeshoekjes. De grote meerderheid van hen heeft, tot dan, immers nog nooit een voet in een bibliotheek binnengezet. Tot slot ga je samen met je voorleeskindje in het lokale cultureel centrum ook naar één voorstelling, te kiezen uit een voorgeselecteerd aanbod van meestal film-, theater- of dansvoorstellingen. Veel kinderen zien dan voor het eerst, door hun deelname aan het project, een film op het grote scherm.

Een ticket in een Kinopolis-bioscoop kost vandaag de dag al 13,30 euro per volwassene, kinderen betalen één euro minder. Voor een gezin van twee volwassenen en twee kinderen kom je dus, alleen voor de tickets, al gauw uit aan een bedrag van meer dan vijftig euro. Dan heb je nog niets gegeten of gedronken. Dat is geen must, horen we je denken ... Nee, inderdaad, maar wie al eens een uitstap met kinderen maakt, weet wel beter. Reken dus maar dat je voor een bioscoopuitje met z'n vieren minstens rond de 75 euro armer bent. Een bedrag dat niet iedereen zomaar ter beschikking heeft.

Maatschappelijke kwetsbaarheid

Hetzelfde verhaal geldt ook voor een dans- of theateervoorstelling. Heel wat kinderen hebben nog nooit op die zachte fluwelen zetels in een grote theaterzaal gezeten. Daar werd de laatste jaren gelukkig wel enige vooruitgang in geboekt, dankzij het schoolaanbod van de culturele centra. Zo maken zelfs de jongste kleuters al kennis met cultuur. Voor velen een kans die ze anders misschien niet zouden krijgen.

Dat heeft ook de stad Vilvoorde begrepen. Met haar project 'cultuur voor iedereen' wil ze cultuurparticipatie via de scholen stimuleren. Scholen en leerkrachten spelen immers een belangrijke rol als facilitator op het vlak van cultuur. Dat is zeker het geval voor kinderen en jongeren die maatschappelijk kwetsbaar en/of van andere origine zijn.

Het cultuurcentrum van Vilvoorde, cc Het Bolwerk, wil met zijn aanbod en werking alle doelgroepen bereiken en aantrekken. Heel wat kinderen en jongeren komen alleen, of vooral, via de school in contact met theater en cultuur, en het schoolaanbod van het cultuurcentrum komt daaraan tegemoet.

Naar een voorstelling in een cultureel centrum gaan, is helaas ook geen vanzelfsprekende, lees betaalbare, aangelegenheid meer voor iedereen. Daarom werken een aantal steden en gemeenten met een kortingspas voor vrijetijdsactiviteiten. Die pas is bestemd voor mensen met een laag inkomen en geeft 75 procent korting op alle vormen van deelnamegeld. De kortingspas moet wel zelf aangevraagd worden, wat vaak toch een drempel te veel is, en is alleen geldig bij verenigingen en organisaties die zich daarvoor engageren.

Tijdens de vorige editie van het jaarlijkse festival Me/We-time in het cultureel centrum 't Vondel in Halle werden de organisatoren, waaronder ook het huisvandeMens Halle, bijgestaan door een netwerker maatschappelijke kwetsbaarheid van Avanza Halle-Vilvoorde. Daardoor vonden enkele mensen uit kwetsbare groepen hun weg naar het festival en werden er ook twee workshops door mensen uit een kwetsbare groep begeleid. Een geslaagde ondersteuning die zeker een vervolg krijgt.

© Shutterstock.com

Cultuur is een basisbehoefte

Mensen uit kwetsbare groepen kunnen om financiële, lichamelijke, sociale of andere redenen in die situatie beland zijn. Voor de meeste buitenstaanders lijkt deelname aan het culturele leven de laatste zorg van maatschappelijk kwetsbare mensen te zijn. Het wordt door een buitenstaander al te makkelijk beschouwd als een extra dimensie, als een 'luke' bij wijze van spreken, als iets dat kan worden toegevoegd wanneer de andere basisbehoeften vervuld zijn.

Mensen in kwetsbare groepen ervaren dat echter anders. Culturele armoede beïnvloedt immers alle aspecten van het leven en raakt zelfs aan de essentie ervan. Culturele armoede leidt tot een verregaandere vorm van uitsluiting dan economische armoede.

'Niet willen deelnemen is een keuze, niet kunnen deelnemen is uitsluiting': die vaak voorkomende slagzin in artikels over cultuurparticipatie en culturele armoede, zegt het helemaal.

Recht op culturele ontplooiing

Participeren aan cultuur kan op verschillende manieren: je kan als toeschouwer deelnemen aan een cultureel aanbod, maar je kan ook zelf creëren. Welke manier je ook verkiest, beide hebben ze een positieve impact op persoonlijke ontwikkeling, sociale cohesie, gemeenschapsvorming en zelfdeterminatie, buurtimago en identiteit, verbeelding en visie, gezondheid en welzijn.

In de Belgische Grondwet bepaalt het artikel 23 sinds 1994 onder meer dat cultuur een recht voor iedereen is, dat elke persoon 'het recht op culturele en maatschappelijke ontplooiing' heeft. We zijn ondertussen bijna dertig jaar later en er is duidelijk nog veel werk aan de winkel ... Zeker omdat de groep mensen voor wie deelname aan cultuur een vanzelfsprekendheid is, steeds kleiner wordt.

En dan hebben we het nog niet gehad over het deelnemen aan allerlei leuke zomerkampen, talrijke hobby's, bezichtigingen van musea en tentoonstellingen, bezoeken aan pret- of aquaparken ... maar dat is misschien een andere discussie.

Dromen mag

Wat als ... al die BV's die een zoveelste acte de présence op een zoveelste première van een voorstelling of film geven, hun plek nu eens zouden afstaan aan mensen die de financiële mogelijkheden niet hebben om zelf een ticketje voor die musical, theatervoorstelling of film te kopen? Zou het zoveel moeite kosten om mensen uit kwetsbare groepen een keer uit te nodigen voor een voorstelling, al dan niet een première? En doe er maar meteen de hele glitter en glamour bij, met stylist, make-upartiest en al ... En laat dan ook de influencers die via advertising op hun sociale media een resem gratis producten ontvangen, die ter beschikking stellen van mensen die er de middelen niet voor hebben ...

Participeren aan cultuur kan op verschillende manieren, je kan als toeschouwer deelnemen aan een cultureel aanbod of je kan ook zelf creëren: welke manier je ook verkiest, beide hebben ze een positieve impact op alle aspecten van het leven en het samenleven

Of zijn we nu wat te optimistisch? Och ja, dromen mag.

Beeldenstorm

Een aantal lidorganisaties van deMens.nu zet zich in om zoveel mogelijk mensen bij diverse vormen van cultuur te betrekken. Zo ook de vzw Beeldenstorm, die we hier graag in de kijker zetten. Beeldenstorm ligt in Kuregem, een wijk in Anderlecht die tot de armste buurten van Brussel behoort. Er wordt gewerkt aan de democratisering van kunst, via kruisbestuivingen tussen verschillende disciplines, culturen én generaties. Mensen van alle leeftijden krijgen er de kans om aan artistieke activiteiten deel te nemen. Financiën mogen daarbij geen enkele belemmering zijn.

De ateliers zijn altijd op maat van de deelnemers, die eerst de basiskennis onder de knie moeten hebben, waarna ze zichzelf kunnen ontplooiën. De organisatie biedt een laagdrempelige werking aan, maar nooit laag van kwaliteit. Mensen uit kwetsbare groepen worden aangespoord om zich via artistieke werkvormen weerbaar op te stellen. Het helpt hen het hoofd te bieden aan de sociale en maatschappelijke valkuilen die ze in het dagelijkse leven ervaren. Op die manier ondersteunt en versterkt Beeldenstorm de samenleving met zijn artistieke projecten, en dat al gedurende vijftienvijf jaar.

Gezegd

“De waarde van cultuur is het effect ervan op het karakter. Cultuur heeft geen nut, tenzij het veredelen en versterken van dat karakter. De toepassing ervan is voor het leven. Het doel van cultuur is niet schoonheid, maar goedheid.”

- William Somerset Maugham, Britse schrijver.

“Des goûts et des couleurs, on ne discute pas” - “Over smaak valt niet te twisten.”

- Populair spreekwoord, vertaling van het Latijnse “De gustibus non est disputandum”.

“Van al dezen zijn de Belgen de dappersten, omdat ze het verst verwijderd zijn van de cultuur en fijnere beschaving van de *provincia*, naar hen slechts weinig kooplui reizen en zo door hun invoer (van artikelen) aanzetten tot futloze geesten, en ze vlak bij de Germanen zijn, die over de Rijn wonen, met wie ze constant oorlog voeren.”

- Julius Caesar, Romeinse veldheer en politicus.

Museum

Het woord ‘museum’ is afgeleid van het Griekse woord ‘mouseion’, een plaats gewijd aan de muzen, de godinnen van de kunst en de wetenschap in de Griekse mythologie.

In het oude Griekenland was een mouseion een plek waar geleerden, filosofen en kunstenaars bijeenkwamen om kennis te vergaren, te delen en te bespreken. Vandaag is een museum een openbare instelling die kunst en cultuur behoudt én bevordert.

Welke drie cultuurproducten uit je eigen levenssfeer zou je willen bewaren voor je achterkleinkinderen of voor de volgende generaties?

Debat

Welke plek krijgt cultuur binnen onze samenleving? Hoeveel aandacht moet cultuur en kunst binnen het onderwijscurriculum krijgen? Moet cultuur ontspannen en/of informeren? Bestaat er zoiets als politiek-neutrale kunst? Hoe organiseer je de subsidiëring van kunstenaars en cultuurinstellingen? Zijn er grenzen aan kunst?

Allemaal interessante vragen voor een klasdebat over cultuur in de samenleving.

Tip: in plaats van naar hun eigen mening te polsen, kan je de leerlingen ook vragen om argumenten pro of contra een bepaalde stelling te bedenken.

Uitgelegd

Het woord ‘culturo’ zie je wel eens opduiken. Die term kan je gebruiken als neutrale aanduiding voor cultuurliefhebbers, zoals theater- en bioscoopbezoekers.

Maar vaak heeft het een negatieve bijklank en is het een spottende aanduiding voor trendy cultuursnobs die hun neus ophalen voor zogenoemde lage cultuur.

Bert Goossens en Christophe Van Waerebeke

Identiteit

Je identiteit wordt door verschillende culturele aspecten bepaald. Volgende vragen zetten je op weg, denk er even over na.

- Welke gewoonten en tradities binnen jouw familie vind jij belangrijk?
- Welke waarden hebben je ouders je meegegeven? Zijn het dezelfde waarden die jij belangrijk vindt?
- Wat betekent het woord ‘god’ voor jou?
- Wat zegt het werk dat je doet over jezelf?
- Wat doe je graag als ontspanning?
- Wat betekent muziek voor jou?
- Wat zegt je kleding over wie je bent?
- ...

Hoog en laag

Onder de term ‘hoge cultuur’ vallen de kunstvormen die als verfijnd, intellectueel en veeleisend worden beschouwd. Dat omvat klassieke muziek, literaire werken van grote auteurs, theater, opera, ballet, kunstwerken van bekende kunstenaars ...

Het begrip ‘lage cultuur’ of populaire cultuur verwijst vaak naar culturele producten die als minder verfijnd en minder intellectueel uitdagend worden bestempeld. Dat omvat onder andere populaire muziek, strips, games, bepaalde genres van film en televisie, amateurkunsten ...

Vind jij dat onderscheid nuttig? Vind je hoge cultuur meer ‘waard’ dan lage cultuur?

VUBorkest

o.l.v. Jurgen Wayenberg

MULTITUDE

Solist: Evi Hoydonkx (piccolo)

Woord: Yoeri Lewijze / Ingrid Vanruten

Overture to The Wreckers | Ethel Smyth

Concerto for Piccolo | Lowell Lieberman

Overture to Candide | Leonard Bernstein

Hoe-Down uit 'Rodeo' | Aaron Copland

Suite uit Disney's Mulan | Jerry Goldsmith

Braveheart | James Horner

Beauty and the Beast | Alan Menken

Bezoek voor info en tickets (vanaf oktober) :
vuborkest.vub.be
concerten@vub.be

Tickets € 18 / € 12

BRUSSEL - zondag 26 november - 15u
AULA VUB Etterbeek, Pleinlaan toegang 13

DIEST - zaterdag 2 december - 20u
CC Diest (Den Amer), Nijverheidslaan 24

ANTWERPEN - zondag 3 december - 15u
De Singel (Blauwe zaal), Desguinlei 25

BREDENE - zaterdag 9 december - 20u
Eventcentrum Staf Versluys, Kapelstraat 76

GENK - zondag 10 december - 16u
CC C-Mine, Wilde Kastanjelaan 11

Met de steun en/of de medewerking van deMens.nu en haar lidorganisaties met i.h.b. Oudstudentenbond VUB, Vermeylenfonds, Willemsfonds, Humanistisch Verbond, Mensen & Wetenschap, Verder VLC's en VOC's, huizenvandeMens, Instellingen Morele Dienstverlening, Diestse Vrijzinnigen, Vrijzinnig Brabant, Vrijzinnig Antwerps Trefpunt, Vrijzinnig Antwerpen, Vrijzinnige Dienst UA, Vrijzinnig Brussel, Vrijzinnig West-Vlaanderen, VC De Fakkelt, Genkse Humanisten, Vrijzinnig Limburg, Oudstudentenbond VUB, Erasmushogeschool Brussel, UZBrussel, Dienst Cultuur VUB, Vriendenkring Personeel VUB / EhB / UZBrussel.

Doe een gift en garandeer het voortbestaan
van VUBorkest! Op rekeningnr. VUB
BE51 0013 6779 3562
met als mededeling
'GIFT37'

Kurt Van Eeghem

Kurt Van Eeghem is presentator, acteur en schrijver

Die warme, onvoorstelbare mama van me

© Isabelle Pateer

Dit jaar zou mama 104 zijn geworden, ware het niet dat ze achttien jaar geleden met een elegante knik voor altijd haar hoofdje neerlegde. Sindsdien denk ik dag na dag aan haar. 'Ik mis haar' is een veel te brave zin om de schrijnende pijn uit te drukken die mij na al die jaren blijft kwellen.

Dag en nacht stond mama haar vijf zonen bij. Papa werkte als een gek in verre buitenland waar hij havens uitbaggerde. Om de een of twee maanden keerde hij huiswaarts en zag hoe zijn 'koters' weer een scheut hadden gekregen. Na een week nam een vliegtuig hem mee en stond mama er weer alleen voor. Honderden luiers haalde ze door de wringer die op de oude SAM-wasmachine stond gemonteerd. Zomer en winter hingen ze in lange rijen in de tuin te drogen. De wasdraad was iets lager dan die van de burens voor mijn kleine mama, maar wat was ze sterk.

Vijf beren heeft ze grootgebracht en met liefde omringd. Ik vind geen woorden genoeg om die allesomvattende liefde te duiden. Eerst waren we klein behuisd, luxe kenden we niet. We speelden op straat tot het donker werd en doken met een boek onder de lakens. Mama zette dag na dag lekker eten op tafel, hield de boel schoon, verstelde sokken en truien, bereedde de financiën en alle andere rommel. We werden door haar gewekt, van de juiste spullen voorzien en naar school gestuurd. Elke vrijdag vulde mama een zinken teil met warm water van de 'moor' en daarna doken we tussen versgesteven lakens. Mama bewaakte, beschermde en berispte ons, en ze bracht ons goede manieren bij.

Was er eentje ziek, dan gaf mama net die dag de kinderkamer een beurt. Met spons en zeemvel bleef ze in de buurt om het kuchende jongetje moed in te spreken. We kregen melk met honing en een stevige 'bruune stuute' met een lap hesp. 'Rusten en kloek eten' was haar devies voor elke griep of bronchitis. Een hoop liefde vergezeld het toedekken, nooit vergeet ik haar zachte kus vooraleer

ze verder aan het werk toog. En er kwam alleen maar werk bij: een nieuw broertje kondigde zich aan.

Eind van de jaren vijftig liet papa een huis bouwen. We zaten er met zeven aan tafel, alhoewel, vaker nog met zes, want papa moest mee de haven in Singapore of Perth uitdiepen. Mama verschoonde alle bedden, waste honderden lakens, boende vloeren, voedde monden, het hield nooit op. En alle vriendjes waren welkom. Af en toe 'nam ze er vijf', letterlijk; vijf minuten zakte ze onderuit in een zetel, te kort voor een dutje, voldoende om wat energie te tanken.

Papa stierf veel en veel te vroeg. Ze deelde haar verdriet alleen met zichzelf, de jongens mochten er niet onder lijden. Waar ze daarna de moed vond om de twee 'nakomers' met evenveel liefde en energie de weg naar de toekomst te wijzen, blijft een raadsel. En steeds was er die zachte blik, die liefdevolle blik van die warme, onvoorstelbare mama van me.

Een minister zei onlangs dat 'huisvrouwen naar de werkvloer moeten worden geleid'. Ik schoot woedend uit mijn sloffen: zal de overheid die liefde opbrengen? Mama werd nooit beloond voor haar schitterend opvoedingswerk. Streng maar rechtvaardig heeft ze ons de weg gewezen, zonder 'gepamper' - we moesten onze plaats kennen, onze verantwoordelijkheden opnemen. Mama rekende nooit op de overheid.

Nu nemen papa's steeds vaker de verantwoordelijkheid en gaan mama's massaal uit werken. Geweldig, toch? Maar mijnheer de minister moet zich daar niet mee bemoeien, hij mag faciliteren en daar houdt het mee op. Trouwens, twee papa's, twee mama's, bommama's, plus en hen, ook daar moet hij zich niet moeien. Een overheid moet haar burgers ondersteunen waar mogelijk. Al wie met liefde de kinderen opvoedt, kan best wat hulp gebruiken. Dat is beter dan dirigistisch te zagen en te klagen.

De inzichten

In het najaar van 2023 zijn er nieuwe afleveringen van *De inzichten* te zien op VRT 1 en VRT MAX. De opnames ervan in de Gentse Boekentoren werden onlangs afgerond. Filosoferen op zondag met presentator Nic Balthazar en drie nieuwe gasten.

Joke Goovaerts

De inzichten op VRT 1 is een reeks van diepgaande gesprekken met inspirerende gasten over hun levensinzichten. Het programma werd samen met deMens.nu ontwikkeld als vrijzinnig humanistisch alternatief op de televisie naast de erediensten.

Boeiende mensen die filosoferen over het leven, met Nic Balthazar als presentator en luisterend oor. Inzichten over zelfbeschikkingsrecht, mensenrechten, solidariteit, kracht van wetenschap, onderwijs, jongeren, klimaat, humor en zoveel meer.

In september 2023 vonden nieuwe opnames plaats met als gasten fotografe Lieve Blancquaert, bio-ingenieur Valerie Trouet en chef-kok Seppe Nobels. Uitzending volgt op zondag 5 november, zondag 26 november en zondag 10 december, telkens in de voormiddag op VRT 1.

Alle vorige afleveringen van *De inzichten* zijn online beschikbaar. Ze zijn integraal te bekijken op VRT MAX of te beluisteren als podcast.

Gasten tot nu toe waren: acteur en regisseur Johan Heldenbergh, documentairemaakster Karine Claassen, stand-upcomedian William Boeva, kunstenaar en schrijver Fleur Pierets, acteur Frank Fockety, actrice Maaïke Cafmeyer, actrice en regisseuse Maaïke Neuville, schrijver en cultuurhistoricus David Van Reybrouck, schrijver en politicus Jan Terlouw, triatleet Marc Herremans, klimaatexpert en weervrouw Jill Peeters, actrice en juriste Lien Van de Kelder, politicoloog Jonathan Holslag, filosoof en wiskundige Jean Paul Van Bendegem, strafpleiter Christine Mussche, fertiliteitsexpert Petra De Sutter, oorlogsreporter Rudi Vranckx, humorist Geert Hoste, oncoloog Wim Distelmans, gynaecologe Marleen Temmerman en VUB-rector Caroline Pauwels.

Lieve Blancquaert

Valerie Trouet

Seppe Nobels

Valerie Trouet en Nic Balthazar

Educatief pakket Draw for Change!

Draw for Change! portretteert zes vrouwelijke cartoonisten die de problematiek van genderongelijkheid in hun werk behandelen. Naast de documentaireserie en de tentoonstelling is er nu ook een educatief pakket beschikbaar.

Joke Goovaerts

Draw for Change! is een zesdelige documentaireserie, gecreëerd door Vincent Coen en Guillaume Vandenberghe, en geproduceerd door Clin d'œil films. Zes vrouwelijke cartoonisten bieden een blik op enkele van de meest prangende problemen waarmee vrouwen vandaag de dag wereldwijd te maken hebben. Het gaat om cartoonisten uit Mexico, de Verenigde Staten, Rusland, India, Syrië en Egypte.

In hun tekeningen belichten de cartoonisten elk in hun eigen stijl een ander aspect van genderongelijkheid. Behandelde thema's zijn onder andere huiselijk geweld, vrouwenrechten, femicide, maar ook censuur. Meer bewustwording rond vrouwenrechten en gendergelijkheid creëren, dat is de bedoeling. De documentaireserie focust op problematieken wereldwijd, maar is ook een reflectie op onze eigen maatschappij.

Educatief pakket

Nu is er ook een bijbehorend educatief pakket rond genderongelijkheid. Het lespakket is geschikt voor leerlingen van de tweede en derde graad van het secundair onderwijs. *Draw for Change!* wil leerlingen inspireren om op te komen tegen genderongelijkheid.

Het educatief pakket is ontwikkeld door Blue Bird Docs in samenwerking met Oetang Learning Designers en JEF. Het pakket kwam tot stand met de steun van de Vlaamse Overheid, de Fédération Wallonie-Bruxelles, deMens.nu, de provincie West-Vlaanderen en de Belgische Ontwikkelingssamenwerking.

Tentoonstelling

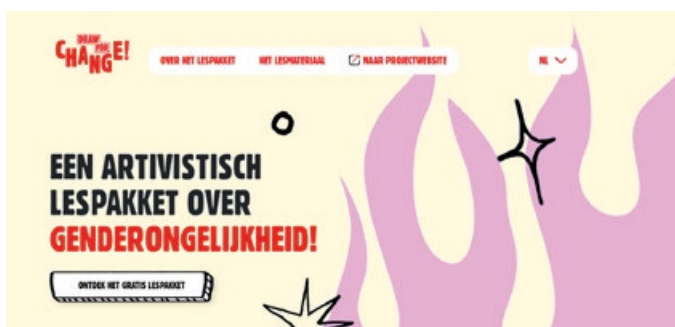
De tentoonstelling *Draw for Change!* is nog steeds te bezoeken. Ze opent voor de tweede maal de deuren, van 21 oktober tot en met 5 november 2023 in het Stripmuseum in Brussel.

Meer weten?

Meer informatie over de documentaireserie *Draw for Change!*: www.clindoeilfilms.be/portfolio-item/draw-for-change/

Over de tentoonstelling: www.stripmuseum.be

Het educatief pakket downloaden: www.edu-drawforchange.org

Vrijwilligers

van bij ons

Sarah Rathé en Britt Raes maken als vrijwilliger illustraties voor Fakkeltjes vzw. Dat is een non-profitorganisatie die onder meer drie magazines op maat van kinderen uitgeeft, te weten Fakkeltjeskrant, Fakkeltjesmagazine en Tienerfakkeltje. De magazines worden voornamelijk gebruikt in de lessen niet-confessionele zedenleer in het lager onderwijs.

Laure Lytens - foto's © Isabelle Pateer

Sarah Rathé

Wat houdt je vrijwilligerswerk bij Fakkeltjes in?

Ik illustreer de verhalen van Mientje de Mier. Ik krijg het verhaal eerst toegestuurd. Dat bestaat uit acht tekstjes en dan voorzie ik elk stuk van een illustratie. Daarnaast maak ik ook een kleurplaat. Ik werk daarbij rond het thema dat in Mientje aan bod komt. Zowel het schetsen, het tekenen als het inkleuren doe ik rechtstreeks in Photoshop.

Hoe ben je als vrijwilliger bij Fakkeltjes terechtgekomen?

Ik kwam via Britt bij Fakkeltjes terecht. Ik studeerde toen nog aan het KASK, de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten, in Gent en was op zoek naar werk. Britt illustreerde op dat moment zowel Rolly en Molly als Mientje de Mier voor Fakkeltjes. Maar ze had minder tijd om beide nog te combineren en daarom heeft ze me gecontacteerd. We hebben samen gestudeerd, zo kennen we elkaar.

Welk werk doe je naast Fakkeltjes?

Ik werk als uitvoerende kracht aan animatiefilms. Dat betekent dat ik meewerk aan het uittekenen van de film en dus ook afhankelijk ben van projecten. Ik werk voor regisseurs zoals Britt, die een script met storyboard uitwerken. Op basis daarvan kleuren wij als uitvoerende krachten de animaties in en brengen we ze tot leven.

Maak je zelf ook animatiefilms?

Ik maak illustraties voor Fakkeltjes of geboortekaartjes, maar animatiefilms zelf maak ik niet. Ik heb wel ooit projectsubsidies voor een eigen project gekregen, maar dat concept ligt nog in mijn schuif. Uitvoeren is meer mijn ding. Toen ik aan de opleiding animatie begon, wist ik op voorhand al dat ik in een animatiestudio wilde werken.

Wat betekent het voor jou om vrijwilliger te zijn?

De afwisseling met mijn fulltime animatiewerk is prettig. Bij Fakkeltjes gaat het telkens om één verhalend beeld: een illustratie bij een tekst.

Het is een uitdaging om daarin gevarieerd te blijven, maar ik vind het wel fijn dat Mientje een wederkerend karakter heeft om daarmee te spelen. Het is bovendien erg leuk om zo snel resultaat te zien. Een animatieproject neemt veel tijd in beslag, terwijl je bij een illustratie op enkele weken tijd naar een afgewerkt product gaat. Ik ben ook dankbaar dat de illustraties voor Fakkeltjes zelden aangepast moeten worden. Die vrijheid is fijn. Een tijdje geleden maakte ik als vrijwilliger ook enkele illustraties voor deMens.nu. Nadien ontving ik onder andere een brooddoos met mijn tekening op. Dan ben ik wel fier als ik dat aan mijn familie kan geven, iets dat ik zelf heb gemaakt.

Vrijwilliger worden bij Fakkeltjes?

Fakkeltjes vzw is al decennia een vaste waarde voor de leerlingen die in het lager onderwijs het vak niet-confessionele zedenleer (ncz) volgen. De vzw brengt magazines, boeken en online content uit om kinderen te stimuleren in het kritisch en open denken.

Fakkeltjes werkt samen met tal van vrijwilligers, zoals illustratoren en schrijvers voor de magazines. Daarnaast wil de vzw nog meer inzetten op de ondersteuning van leerkrachten ncz, onder meer via lesfiches. Fakkeltjes startte ook met het inlezen van teksten voor beginnende lezers.

Heb jij zin om - eenmalig of meermalig - als vrijwilliger aan Fakkeltjes mee te werken? Neem gerust contact op via: fakkeltjesvzw@deMens.nu

Britt Raes

Wat houdt je vrijwilligerswerk bij Fakkeltjes in?

Ik maak illustraties bij de personages Rolly en Molly. Uit het verhaal kies ik een aantal situaties, om zo het hele verhaal in de tekeningen aan bod te laten komen. Daarnaast maak ik ook de cover voor de Fakkeltjeskrant, gebaseerd op het hoofdthema dat door het hele magazine loopt. Eerst schets ik met potlood op papier. Nadien teken ik het nog eens, maar meer uitgewerkt. Dan kleur ik de illustraties digitaal in en stuur ze op.

Hoe ben je als vrijwilliger bij Fakkeltjes terechtgekomen?

Ik illustreer al lang voor de Fakkeltjeskrant. Zo'n tien jaar ongeveer en ik kan me niet goed meer herinneren hoe de organisatie bij mij is terechtgekomen. Rolly en Molly bestonden destijds ook al. Ze zagen er een beetje anders uit. Ik heb de kleuren en de algemene look van de personages behouden, maar ik kreeg wel de toestemming om ze verder op mijn eigen manier uit te werken. Dat vond ik wel fijn.

Welk werk doe je naast Fakkeltjes?

Ik maak animatiefilms. Dat betekent dat ik het hele audiovisuele concept van een animatiefilm bedenk, ontwerp en regisseer, maar de uitvoering doe ik niet alleen. Een animatiefilm wordt vaak met vijf tot twintig mensen gemaakt. Ik werk eerst een ruwe kladversie uit. Daarbij worden een modelsheet en een storyboard gemaakt. Het is belangrijk die goed uit te werken, zodat de uitvoerende animatoren daar meteen mee aan de slag kunnen.

Luce and the Rock is een van de animatiefilms die je maakte. Hoe doet die film het?

De film doet het heel goed. Hij werd voor bijna tweehonderd filmfestivals geselecteerd, heeft al meer dan dertig prijzen gewonnen en is ook op Ketnet vertoond. Er bestaan plannen om een vervolgserie te maken. Dat zijn leuke vooruitzichten.

Wat betekent het voor jou om vrijwilliger te zijn?

Het is leuk om op die manier met een tekenopdracht bezig te zijn. Er is minder druk en je hebt meer ruimte om je eigen stijl te onderzoeken. De gemoedelijkheid van vrijwilligerswerk ligt daarin dat er een wederzijdse dankbaarheid is. Dat creëert een aangename werksfeer. Het is ook fijn om buiten het commerciële systeem te werken en aan zingeving bij te dragen. De vrijzinnige waarden en thema's liggen me nauw aan het hart. Het geeft voldoening om zelf ook iets te kunnen betekenen. En het is extra leuk dat mijn neefje van negen en nichtje van twaalf die tekeningen in schoolcontext zien. Dan ben ik wel trots om te zeggen dat ik die heb gemaakt.

Een bank vooruit

Leerkrachten niet-confessionele zedenleer over hun vak

Naam: Frederik Audenaert.....

Aantal jaren voor de klas: 23.....

School: Da Vinci Campus Ronse.....

Studierichtingen: ASO, TSO en BSO.....

Jaren: 2de en 3de graad.....

Hoe laat je het thema 'identiteit' in de lessen niet-confessionele zedenleer aan bod komen?

Identiteit en zelfrealisatie, een redelijk complex thema waar ik tijdens de lessen niet-confessionele zedenleer graag wat meer aandacht aan besteed.

In de eerste plaats tracht ik de leerlingen het besef bij te brengen dat de mogelijkheid tot vreugde beperkt is in de tijd, die net daardoor ook kostbaarder wordt. Sterfelijkheid als datgene wat onze geestdrift cultiveert. En dat begint het best op jonge leeftijd. Veranderingen na de volwassenheid zijn immers zelden spectaculair.

Maar hoe doen we dat, onze geestdrift cultiveren? Hoe creëren we een kompas dat ons de juiste richting aangeeft? Aan de hand van voorbeelden probeer ik de leerlingen te inspireren bij hun zoektocht naar 'identiteit', naar een 'narratief geheel'. Het aanbod is legio. We luisteren naar een beruchte speech van Apple-topman wijlen Steve Jobs of naar muziekfragmenten. De soundtrack van *Into the Wild* bijvoorbeeld - vooral de nummers *Guaranteed* en *Rise* bevatten waardevol discussiemateriaal. We bekijken enkele filmfragmenten uit *Dead Poets Society* en *Into the Wild*, of het YouTube-filmpje *Life as Jelly Beans*, enzovoort. Of we gaan dieper in op het thema identiteit aan de hand van enkele persoonlijkheidstesten, onder andere over keuzes maken en jezelf doelen stellen. We bespreken het werk van auteur Bronnie Ware, *The Top Five Regrets of the Dying* - in vertaling verschenen als *Als ik het leven over mocht doen*. We organiseren een filosofisch café of lezen voor uit het allegorische soefi-gedicht *Samenspreking der vogels* van Farid-ud-din Attar of uit *Ithaca* van de Griekse dichter Konstantinos Kavafis. De tocht die in die gedichten wordt ondernomen, is lang en moeizaam, maar daardoor ook steeds de moeite waard. Moraal van het verhaal: de zoektocht naar betekenis en identiteit is zelf de betekenis, de weg is de bestemming.

Bovenvermelde gedichten zijn nog steeds actueel. Heel wat mensen leiden/lijden een eerder passief bestaan. Of ze raken verstrikt in een immersieve leefwereld, hun venster op de wereld wordt grotendeels gevormd door de tirannie van beeldschermen. Alleen wie op een scherm verschijnt, bestaat dan echt.

'En wat dan nog?', vragen velen zich af. Daar is toch niets verkeerd mee? Dat zou kunnen kloppen, ware het niet dat we niet onsterfelijk zijn. Het leven is eindig. Voor we het weten, is het te laat en vergaat het ons als bevroren bloemknoppen. We lopen allemaal het risico te verwelken zonder ooit te hebben gebloeid. Velen ervaren bij het ouder worden een toenemend onbehagen over gemiste kansen in het leven.

En bij dat alles stellen we ons de vraag waarom we maar beter én hoe we een actief bestaan kunnen leiden. Identiteit en zelfrealisatie zijn namelijk een constructie en hebben meer te maken met worden dan met zijn. Het inzicht van de Russische auteur Fjodor Dostojevski indachtig: zoek niet naar de zin van het leven, maar leef het, dan zal de zin zich vanzelf openbaren.

Breinpijn

Speel mee en maak kans op een prijs

Vul de sudoku en/of de Zweedse puzzel in en stuur je oplossing voor **5 november 2023** naar info@deMens.nu (vermeld in het onderwerp: Oplossing Breinpijn) of met de post naar [deMens.nu](mailto:info@deMens.nu), Brand Whitlocklaan 87 bus 9 te 1200 Sint-Lambrechts-Woluwe.

Vermeld volgende gegevens: je volledige naam en adres, zodat wij je kunnen contacteren als je tot de winnaars behoort, en de oplossing, namelijk de gele lijn in de sudoku en/of het sleutelwoord van de Zweedse puzzel.

Uit de juiste inzendingen worden zes winnaars getrokken: drie voor de sudoku en drie voor de Zweedse puzzel. Ieder van hen krijgt het boek *Rebels. Het verzet van 75-plussers* van Ann Peuteman (zie Van de bovenste plank, p. 53). In het volgende nummer publiceren we de oplossingen. De winnaars worden persoonlijk gecontacteerd.

Oplossingen vorig nummer

Gele lijn sudoku: 643.982.751

Sleutelwoord Zweedse puzzel: genderidentiteit

De winnaars ontvangen elk het boek *Extrem online* van Tim F. Van der Mensbrugge.

© De Puzzelaar

			1	4	7			
		1	5	2				
	7					3		
7		8				6		
4		2	7	5				9
					1			4
2		6						8
		3			5			
				6		9	2	

deel van de Balkan	afdruk	berggeel	vanaf (afk.)	bezzittelijk voornaamwoord	beginpunt	8	drietal	dun	optreden	adellijk	onmeetbaar getal	beeldmerk
					winkel-attriboot muziek-genre				reeds			
thuis	kolos erg groot						rivier in Zwitserland	ongevuld		1		openbaar-making
			hekeldicht klooster-linge						noot kledingstuk		verbruikt biersoort	
hoofdzaak kraak-beenis				onbe-weeglijk	5	uitroep van schrik voedings-middel			kreet			vordering
		uit de weg				eruitzien stroom-geleider					stremsel hierheen	
vader		achter verkeerd			Japanse munt meisjes-naam			rund		geluk gewaad		
comfort	rekenkun-dige term		Chin. lengtemaat steile kust		pausen-naam				bijwoord seintoestel		noot	11
				afwijzing plus			harde wind					zeevogel
rivier in Oostenrijk	zoom fataliteit					kon. atheneum		landbouw-werktuig			vrouw van Adam	
			sloom voorvoegeel				Griekse letter Los Angeles	7			Duits automerk	aanwijzend voornaam-woord
jongens-naam	hoewel vreugde-kreet			wrouwelijk hert marterach-tig dier	toespraak					annexus (afk.)		3
			halt! muzieknoot		deel van de Bijbel			bevel arrondis-ement			pijn spil	
dito gratie		gezond bitter vocht			later binnen				6		met ingang van (afk.)	vat
							zonnegod riv. in Italië			vlek ten uwent		
bid (Latijn)			naaldboom			trots					mythologi-sche figuur	
treuzelaar					op deze wijze			feesten		2		

© De Puzzelaar

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

game

© Miguel Lagoa / Shutterstock.com

Hogwarts Legacy

Ontwikkelaar: Avalanche Software

Uitgever: Portkey Games

Regie: Alan Tew

Jaar: 2023

Beschikbaar voor diverse platformen

Hogwarts Legacy is een succesvolle game die een grote leegte vult voor de fans van de boeken en films van Harry Potter. Maar aan die nostalgie hangt een keerzijde, niet alle elementen van de boeken vinden zo vlot een plaats in de wereld van vandaag

Hogwarts Legacy is een spel waar vele (millennial) gamers al jaren op wachten: een eerste volwaardige adaptatie van de wonderde wereld van Harry Potter. Het verhaal speelt zich af zo'n eeuw voor Harry zijn eerste stappen in Zweinsteins Hogeschool voor Hekserij en Hocus-Pocus zet. Je kruipt in de huid van een student die de mysteries van de oude school moet ontrafelen om een goblinopstand voor gelijke rechten de kop in te drukken.

Hogwarts Legacy is een openwereld-roleplayinggame. Je speelt dus geen voorgedraaide protagonist die een lineair verhaal doorloopt. In een roleplayinggame kies je zelf je naam, gender, uiterlijk, hoe je progressie maakt, enzovoort. Door het spel heen maak je allerlei kleine en grote beslissingen die het verloop van het verhaal beïnvloeden. Een spannend vooruitzicht voor fans die op hun elfde verjaardag stiekem hoopten op een uil met een uitnodiging om zelf naar Zweinstein te gaan. De open wereld van *Hogwarts Legacy* is een rijkgevulde speeltuin die zich uitstrekt over geliefde locaties uit de filmreeks. Je vindt er grotten om te verkennen, wilde dieren, ingrediënten voor toverdrankjes, rebellenkampen en een heleboel mensen in nood. Jammer genoeg hebben de makers de keuze-elementen te

weinig benut. De impact die je op het verhaal in *Hogwarts Legacy* hebt, is uiteindelijk zeer beperkt.

Maar waar gaat het spel nu over? En wat was dat met die opstand voor gelijke rechten? In *Hogwarts Legacy* speel je een student die niet alleen bedreven is in de klassieke spreuken, maar die ook een unieke connectie heeft met een verdwenen vorm van oude magie. Je moet het geheim achter die magie ontrafelen en je kwaliteiten aanscherpen om een opstand van kwaadaardige goblins neer te slaan.

Het spel zet een aantal nobele, maar ook 'minder koosjere' boodschappen in de verf. In de wereld van Harry Potter, gecreëerd door auteur J.K. Rowling, zijn goblins namelijk een onderdrukte groep. Ze ijveren al eeuwenlang voor gelijke rechten, zonder succes. Hun voornaamste eis is het recht om een toverstaf te dragen, een privilege van de tovenaarsklasse. Goblins lijken op kleine mensen met lange vingers, puntige oren en een haakneus. Wegens hun natuurlijke aanleg voor geldzaken beheren ze het bankwezen. De rebellerende goblins in *Hogwarts Legacy* zijn bovendien niet vies van het ontvoeren van kinderen. Voelt het al een beetje onwennig?

Maar de goblinrebellie is gewelddadig en geweld heeft geen plaats in de vreedzame wereld van Harry Potter. Tenzij natuurlijk om het kwaad te bestrijden. In het spel krijgt de speler namelijk toegang tot vloeken die je tegenstanders lichaam kunnen overnemen, hen folteren en zelfs doden; vloeken die in de boeken en films als 'onvergeeflijk' worden beschreven. Nochtans werd Harry zelf vergeven na het gebruik van de overnamen en de folterspreuk. En als je die in het spel gebruikt, heeft dat geen impact op hoe andere personages je behandelen. Foltering en moord lijken enkel legitiem om de bestaande orde te handhaven.

Het verdicht? *Hogwarts Legacy* is een zeer succesvol spel dat een grote leegte vult voor de fans van de boeken en de films. Het gevoel om die wereld zelf te kunnen ontdekken, is fenomenaal. Maar aan die nostalgie hangt een keerzijde. Niet alle elementen van de boeken vinden zo vlot een plaats in de wereld van vandaag. Rowlings antisemitische voorstelling van goblins hangt niet als een donkere wolk boven de spelervaring, ze is er het middelpunt van.

[wg]

Rebels

Het verzet van 75-plussers

Ann Peuteman

Uitgeverij Vrijdag, 2022

ISBN 9789464341041

Ann Peuteman is journalist bij het weekblad *Knack* en verdiept zich al jaren in het leven en de rechten van ouderen. Naast publicaties, lezingen en workshops over de manier waarop we met ouderen omgaan, maakte ze samen met Brecht Vanhoenacker de documentaire *Rebels* en verscheen haar gelijknamige boek.

In boek en documentaire spelen 75-plussers de hoofdrol. Twaalf rebellerende getuigen vertellen hun levensverhalen en geven levenslessen. Ze weerleggen vooroordelen en doorbreken clichébeelden door hun dromen na te jagen. Zij ergeren zich te pletter aan de betutteling en aan de manier waarop hun generatie keer op keer wordt voorgesteld, behandeld en genegeerd. Het is niet omdat je oud bent, dat je geen rechten meer hebt. Het is niet omdat je op leeftijd bent, dat je niet meer meetelt, dat je geen plek meer verdient in de samenleving.

De beeldvorming en de ideeën die we als samenleving hanteren, stroken vaak niet met hoe een deel van die ouderen zichzelf beleeft. Met *Rebels* schrijft Ann Peuteman een inspirerend boek dat ons doet nadenken over hoe we onze manier van denken, van spreken en omgaan met ouderen kunnen bijsturen.

[ig]

Filosofische Decamerone

Emiliano Acosta

Acco, 2023

ISBN 9789464671605

In zijn nieuwe boek neemt Emiliano Acosta ons mee op een tiendaagse reis en belicht hij elke dag een andere filosoof aan de hand van een tekst van die denker. En net als de filosofie is het boek uitermate divers. Zo ontmoeten we Heraclitus, Plato, Aristoteles, Aboe Nasr Al-Farabi, Immanuel Kant, Mary Wollstonecraft, Johann Gottlieb Fichte, Simone de Beauvoir, Martin Heidegger en Paul B. Preciado.

De *Filosofische Decamerone* is een titel die boekdelen spreekt. Het werk neemt ons evenwel niet mee op een reis waar we ons van de realiteit afzonderen of filosofie afstandelijk bekijken. Het gaat voorbij aan het encyclopedische, het beschrijvende en aan de loutere opsomming van allerlei data en weetjes. Dit boek wil ook helemaal niets bewijzen, maar net aantonen waarom er een selectie van filosofen is gemaakt en waarom we ons daarvan bewust dienen te zijn. Bij filosofie gaat het er immers niet altijd om om hetzelfde te denken.

Emiliano Acosta is hoofddocent wijsbegeerte aan de Vrije Universiteit Brussel, gastdocent aan de Universiteit Gent en hij schreef eerder onder meer de boeken *Plato lezen* en *Schiller versus Fichte*.

[vd]

Everything Everywhere All at Once

Regie: Daniel Kwan en Daniel Scheinert

Met: Michelle Yeoh, Stephanie Hsu, Jamie Lee Curtis, Ke Huy Quan e.a.

Land: VS - Jaar: 2022 - Duur: 139 min.

Beschikbaar op dvd en blu-ray

Evelyn Wang is een Chinese immigrante in de Verenigde Staten die al haar tijd spendeert aan het runnen van een wasserette. Terwijl zij zich enkel en alleen op haar job focust, gebeurt er van alles rond haar waar ze geen oog voor heeft. Haar man wil scheiden omdat hij merkt hoe ongelukkig ze in hun relatie is geworden en haar dochter kampt met identiteitsproblemen. En zo gaat het leven verder. Tot Evelyn plots een multiversum wordt ingezogen, waar zij, zo blijkt, de enige is die de wereld kan redden.

Everything Everywhere All at Once is een van die films die kijkers in twee kampen verdeelt. Ofwel denk je: wat is dat? Ofwel wordt het je nieuwe lievelingsfilm. Los daarvan kan je de prent ook zien zoals hij is: een genreoverschrijdende speelfilm die vol filosofische en culturele nuances zit met daarbovenop een partij fantastisch acteer- en regisseurwerk. Om hem helemaal te doorgronden, heb je wel een aantal kijkbeurten nodig - en enkele online analyses die je daarbij helpen.

De film sleepte naast tal van andere prijzen maar liefst zeven Oscars in de wacht, waaronder die voor beste film, beste actrice en beste regie. Hollywood is duidelijk klaar voor iets nieuws.

[pk]

Under Pressure

Under Pressure is een reeks activiteiten - lezingen, acties, workshops, panelgesprekken en podcasts - in de provincie Vlaams-Brabant rond maatschappelijke thema's die onder druk staan of nog steeds taboe zijn.

De activiteiten vinden plaats in het najaar, van september tot en met november 2023, en zijn georganiseerd door huisvandeMens Diest, Halle, Tienen, Leuven en Vilvoorde.

Meer informatie, programma en inschrijven op:
www.vrijzinnigbrabant.be/underpressure

Natuurlijk Natuurlijk

Natuurlijk Natuurlijk brengt een reeks inspirerende activiteiten, workshops en lezingen rond duurzaamheid, ecologie en bewuster leven. De events vinden plaats op verschillende locaties in de regio Mechelen en Vilvoorde van september 2023 tot en met april 2024.

Een kleine greep uit het ruime aanbod: op 2 oktober om 13.30 uur in Mechelen, infosessie energie besparen in een handomdraai; van 14 november tot 14 december in Mechelen en Sint-Katelijne-Waver, geefkast; op 15 november in Bonheiden en op 8 februari in Zemst, beide om 19.30 uur, lezing NiksNieuwjaar; op 18 november om 14 uur in Vilvoorde, tweedehandsbeurs kinderspullen; op 18 maart om 20 uur in Kapelle-op-den-Bos, workshop watervriendelijke tuin.

Deze tweede editie van het ecologische festival wordt georganiseerd door huisvandeMens Vilvoorde, huisvandeMens Mechelen, Avansa Halle-Vilvoorde en Avansa regio Mechelen, in samenwerking met tal van lokale partners, verenigingen en ondernemingen.

Meer informatie, programma en inschrijven op: www.natuurlijknatuurlijk.be

Topaz

Topaz is een dagcentrum in Wemmel, gelegen in een groen kader, waar mensen met een levensbedreigende ziekte elke weekday terecht kunnen. Het centrum zorgt voor een huiselijke sfeer en biedt elke middag een warme, huisbereide maaltijd aan. Gasten kunnen er genieten van een massage, een gezelschapsspel of deelnemen aan artistieke ateliers, volgens eenieders mogelijkheden.

Aanwezigen kunnen rekenen op professionele medische, paramedische en psychologische ondersteuning. Daarnaast wordt Topaz in zijn dagelijkse werking door een grote groep geëngageerde vrijwilligers bijgestaan.

Topaz is steeds op zoek naar nieuwe manieren om gasten nog beter te begeleiden. Momenteel staan er twee projecten rond kunst en rouw op stapel. De creatie van een wilgenconstructie, om een pluralistische herdenkingsplek te verwezenlijken. Het ontwerpen en borduren van tafellakens met de lievelingsbloemen van de gasten, zodat alle mensen die in het centrum passeren er een spoor nalaten.

Wil je Topaz steunen? Of een van de projecten? Elke gift is welkom. Meer informatie over Topaz en het doneren van giften op:
act.uzbrusselfoundation.be en www.uzbrussel.be/web/topaz

Nacht van de Vrijdenker

De Nacht van de Vrijdenker is aan zijn tiende editie toe. Die vindt plaats op zaterdag 18 november 2023 van 15.30 tot 24.00 uur in De Vooruit in Gent.

Al tien jaar brengt het ideeënfestival kritische denkers uit binnen- en buitenland samen rond vragen die ertoe doen. Ook dit jaar programmeren we debatten, lezingen en panelgesprekken rond filosofie, maatschappelijke thema's, wetenschap en kritisch denken.

Gevierde filosofen, baanbrekende wetenschappers en jonge, verfrissende opiniemakers gaan in op de belangrijkste uitdagingen en vraagstukken van onze tijd. De Nacht van de Vrijdenker brengt een wervelwind aan inzichten en ideeën die je geest stimuleren, opent nieuwe perspectieven en biedt verdieping op het scherpst van de snee.

Met Tim Hofman, Boris van der Ham, Alicja Gescinska, Joke Hermsen, Jean-Pierre Vanhee, Joep Dohmen, Deirdre McCloskey, Jean Paul Van Bendegem, Cassandra Ellerbe, Alain Van Hiel, Rogier van der Wal, Martha Claeys en veel anderen.

De Nacht van de Vrijdenker is een initiatief van VC Geuzenhuis en huisvandeMens Gent, en wordt georganiseerd in samenwerking met tal van lokale partners en verenigingen.

Meer informatie, programma en tickets op: www.nachtvandeVrijdenker.be

Fading Memories

Foto-expositie en theatervoorstellingen rond vergankelijkheid, herinneringen, liefde en rouw, van 10 tot en met 19 november 2023 in het Vrijzinnig Centrum Mozaïek in Kortrijk.

Tijdens de kille novemberdagen staan we stil bij de dood, rouw, vergankelijkheid, pijn, het verlies en afscheid van dierbaren. Thema's die we zelden benoemen. De emoties die ermee gepaard gaan, verbergen we liever voor de buitenwereld. Toch maken ze deel uit van het leven. Geen dood zonder leven, geen rouw zonder liefde, geen pijn zonder vreugde, geen Thanatos zonder Eros.

Enkele Kortrijkse vrijzinnige verenigingen bundelen de krachten om samen met kunstenaars, muzikanten, theatermakers en denkers de rauwe schoonheid en puurheid van die menselijke ervaringen en emoties in beeld, woord en muziek te vatten.

Op het programma: tentoonstelling van kunstfotograaf Benny De Grove met vernissage op vrijdagavond 10 november, vertel- en muziektheater *Schoonheid en troost* met Jessie De Caluwe en Hilde Van Laere op dinsdagavond 14 november, theaterperformance *Ik zie je ... dood ... graag* met onder meer Kurt Defrancq op vrijdagavond 17 november.

Meer informatie, programma en inschrijven op: www.vcmozaiek.be

Meer activiteiten en nieuwsberichten op: www.deMens.nu

Op het terrein

Hans De Ceuster

© Shutterstock.com

Moreel consultants bij Defensie nemen de pen op en geven een inzicht in hun werk en werkomgeving

Gezeten op een bankje in de schaduw

Afgelopen zomer reisde ik nogal wat rond voor het werk, zo was ik in Kopenhagen en tweemaal in Londen, maar ook in eigen land bezocht ik veel plaatsen. Naar aanleiding van een gesprek over het boek *Moeten vrouwen naakt zijn om in het museum te hangen?* gaf een vriendin me de uitdaging om op de standbeelden in het straatbeeld te letten en om in het bijzonder naar aangeklede, denkende vrouwenstandbeelden te zoeken.

Dat bleek een hele uitdaging te zijn en deed me nadenken.

Al enige tijd verwonder ik me er namelijk over hoe ons straatbeeld wordt bepaald door beslissingen van meer dan honderd jaar geleden. Sommige zaken zijn moeilijk te veranderen, straten liggen nu eenmaal waar ze liggen en gevels staan waar ze staan. Maar alle andere elementen in het straatbeeld zijn eigenlijk minder statisch.

Wat ik deze zomer tekenend vond, was een discussie over bomen die van een pleintje zouden moeten verdwijnen, omdat ze het zicht op de gevels belemmeren. Aangezien ze er honderd jaar geleden nog niet stonden, moeten ze weg en met hen de schaduwen die ze werpen. Begrijp wie kan, want ondertussen woeden er ontelbare discussies over het koel houden van onze steden, onder andere door nieuwe bomen te planten. Uiteraard is het belangrijk om bewust met ons erfgoed om te gaan, maar enige praktische wijsheid zou hier ook op zijn plaats zijn.

Er lijkt een hevige kramp te ontstaan telkens er ook maar ergens een vraag bij wordt gesteld, zoals bij het al dan niet raken aan erfgoed dat ons ook maar enigszins zou doen twijfelen aan keuzes die in het verleden werden gemaakt. Honderd jaar geleden vond men de vallende bladeren misschien lastig, vandaag zijn we vooral blij met de verkoeling die de bomen onze straten schenken. Honderd jaar geleden beschouwde men de verheerlijking van een generaal die

Afrika koloniseerde blijkbaar als iets belangrijks, nu zijn er op zijn minst vragen bij te stellen. Maar is dat niet net wat kunst moet doen? Ons laten stilstaan bij en nadenken over wat we belangrijk vinden? Of misschien ook niet? Wandelen we er gewoon voorbij en besteden we er geen overbodige gedachte aan?

Soms denk ik wel eens, haal alle standbeelden die verdelen weg, plaats ze ergens in een park waar mensen ze naar eigen inzicht kunnen eren of besmeuren, met bloemen of verf - liefst bioafbreekbare. Dat zou ook plaats maken voor nieuwe kunst en andere kunstenaars, die mensen dan binnen één dag of honderd jaar doen steigeren.

Zelf zou ik eindelijk wel eens wat beelden willen zien van de vele mensen die in het verleden, maar ook vandaag onze democratie hebben vormgegeven of verdedigd, al dan niet met gevaar voor eigen leven. Dat zou me doen stilstaan bij de vraag hoever we moeten gaan om te verdedigen wat belangrijk voor ons is en wat we zonder moeite beetje bij beetje weer opgeven omdat we liever wegstappen, tot we onze democratie niet meer herkennen.

Hoe het ook zij, vandaag zijn er veel thema's die belangrijk genoeg zijn om er meer dan enkele tellen bij stil te staan en die wat meer denktijd verdienen dan een verontwaardigde tweet - ja, ook ik blijf soms steken in nostalgie over wat niet meer is. Want zelfs zaken die we niet zouden moeten 'eren', verdienen een plaats in ons straatbeeld, opdat we bijvoorbeeld niet uitgepraat zouden raken over hoe fout het was om mensen tot object te reduceren en uit te buiten voor het vergaren van rijkdom.

Daarom doe ik een warme oproep om vooral geen bomen te kappen, om zelfs meer bomen te planten, zodat we gezeten op bankjes in de schaduw verhitte discussies kunnen voeren over oude en nieuwe standbeelden die doen nadenken en soms ook niet.

Berichten van Ben

© Shutterstock.com

Ben is een gedetineerde in de penitentiaire instelling van Oudenaarde. Om privacyredenen is Ben een schuilnaam

Het hier en nu

Tijdens een videobezoek met het gezin van mijn broer zag ik deze keer wel een deel van hun woning. Ik herkende heel wat meubilair van vroeger dat nog dienst heeft gedaan in ons ouderlijk huis. Het zien van de tafel die ooit in onze veranda stond en de kast uit onze hal, gaven me even felle indrukken uit lang vervlogen tijden. Ik onderdrukte die reminiscenties tijdens het videogesprek, maar naderhand liet ik ze wel de vrije loop. Dan bezocht ik mijn ouderlijk huis weer van onder naar boven en vroeg ik me af hoe het er nu zou uitzien en of de burens er al dan niet nog zouden wonen ...

Op een gegeven moment, bij versoepelingen van de coronamaatregelen, mocht de jongste telg van mijn broers gezin weer naar school, al was haar klas wel in tweeën gesplitst, terwijl haar iets oudere zus nog niet mocht gaan. Waardoor de oudste wat jaloers was, want ze miste het contact met haar schoolkammeraadjes heel erg. De verjaardag en het lentefeest van een van de spruiten werden in mineur gevierd. Het schaap kreeg amper drie verjaardagskaartjes en mocht geen gasten ontvangen op haar speciale dag. Best wel jammer, al verdwijnt dat ongemak in het niets vergeleken met de situatie van veel andere kinderen in gezinnen waar men zich de dag van vandaag zorgen maakt om een warme maaltijd.

Als je verneemt dat heel wat mensen zich tot voedselbanken en andere hulporganisaties dienen te richten om de leden van hun gezin te kunnen voeden, dan voel ik plots dat ik goed af ben. Er is dan wel veel waarover ik meen te moeten kniezen, maar als ik het verhaal van Dylan in het jeugdjournaal *Karrewiet* hoor (de tiener getuigde er over de gevolgen van armoede, red.), dan word ik heel erg stil. In de eerste plaats denk ik aan het feit dat mijn broer en schoonzus beter af zijn; ze lijden geen honger en hebben minder zorgen dan een gehele bevolkingslaag. Ten tweede zet het mijn eigen positie ook in perspectief; de vraag wat ik ga eten, stel ik

wel, maar niet of er al dan niet iets te eten valt. Wat een wereld van verschil is met veel gezinnen. De enige bedenking die ik me bij Dylans verhaal maak, is het gegeven dat er ook eten voor honden en katten moet worden gekocht. Misschien onderschat ik de noodzaak van het houden van huisdieren, maar ik zie nu even slechts een verliespost. Als je die kost in geld voor voedingswaren kan omzetten, is het probleem iets minder groot. Althans het gevoel van een lege maag kan daarmee worden gereduceerd, welke leegte er in de plaats komt bij het verlies van de huisdieren, daar kan ik me geen beeld van vormen.

Zowat het enige voordeel dat een gevangene op de vrije burger heeft, is dat die geen pecuniaire problemen heeft, zolang hij vastzit tenminste. In dat verband zei een goede vriend me: "Je zou wel gek moeten zijn om in deze crisis de vrijheid na te streven." Uiteraard was dat gekscherend bedoeld, maar op sommige punten houdt het wel steek. Zorgen omtrent water-, gas- en elektriciteitsverbruik hoef ik me niet te maken en van huishuur betalen is geen sprake, laat staan van uithuiszetting. We zullen Johan Cruijff nog moeten geloven met zijn wijsheid: elk nadeel heeft z'n voordeel. Zelf ga ik nog een uurtje naar de wandeling om wat aan mijn conditie te sleutelen. Niet dat daarmee een probleem is, zeker niet nu ik al acht weken met roken ben gestopt. Het zien van gezonde mensen aan de kunstmatige beademing door corona deed me nadenken over hoe zinvol roken al dan niet is ... allesbehalve zinvol dus. Het is niet de eerste keer dat ik het roken laat, maar hopelijk is het ditmaal de laatste keer dat ik ermee ophoud. Waar een wil is ...

En de wil om te leven is gelukkig nog heel sterk. Om de toekomst dien ik me niet te bekommeren, vermits die niet in mijn eigen handen ligt. Het verleden kan ik evenmin ongedaan maken. Rest me het hier en nu.

Tinneke Beeckman

Tinneke Beeckman is filosoof en schrijfster

© Bob Van Mol

Cultuur en economie hand in hand

Wordt je positie in de samenleving door culturele of door sociale en economische factoren bepaald? In tal van politieke kwesties - van onderwijs, werkgelegenheid tot criminaliteit - verschijnt dat dilemma. Die tweedeling komt met de politieke verdeeldheid overeen; rechtse partijen benadrukken het belang van identiteit en cultuur, linkse partijen wijzen naar sociale en economische condities die het lot van een mens zouden beïnvloeden. Zo verloopt ook het debat.

Een commentator zoals Ewald Engelen benadrukt steevast hoe fout het economische systeem in elkaar zit. Dat betoogt hij bijvoorbeeld in zijn boek *Het is klasse, suffie, niet identiteit!* Voor Engelen belooft het kapitalisme wel vrijheid en gelijke kansen, maar het systeem is inherent onvrij en ongelijk. Cultuur en identiteit spelen daarentegen geen enkele rol in maatschappelijke spanningen. Wie voor een andere migratiepolitiek pleit bijvoorbeeld, probeert de bevolking te misleiden over de échte oorzaak van maatschappelijke onrust.

Tegenover Engelen staan rechtse commentatoren die net het omgekeerde verdedigen; het zijn de culturele en identitaire verschillen die verklaren waarom de ene groep burgers het beter doet dan een andere groep. Gewoonten, zeden, religieuze opvattingen en idealen bepalen waar je terecht komt. Daar moet een politieke gemeenschap rekening mee houden, en onder meer het migratiebeleid moet daarop afgestemd zijn.

Commentatoren uit beide groepen verdedigen niet alleen hun stelling, ze wijzen het andere perspectief radicaal af. Op die manier wordt het andere perspectief een blinde vlek voor henzelf; die commentatoren slagen er niet meer in vanuit nuance en pluraliteit naar

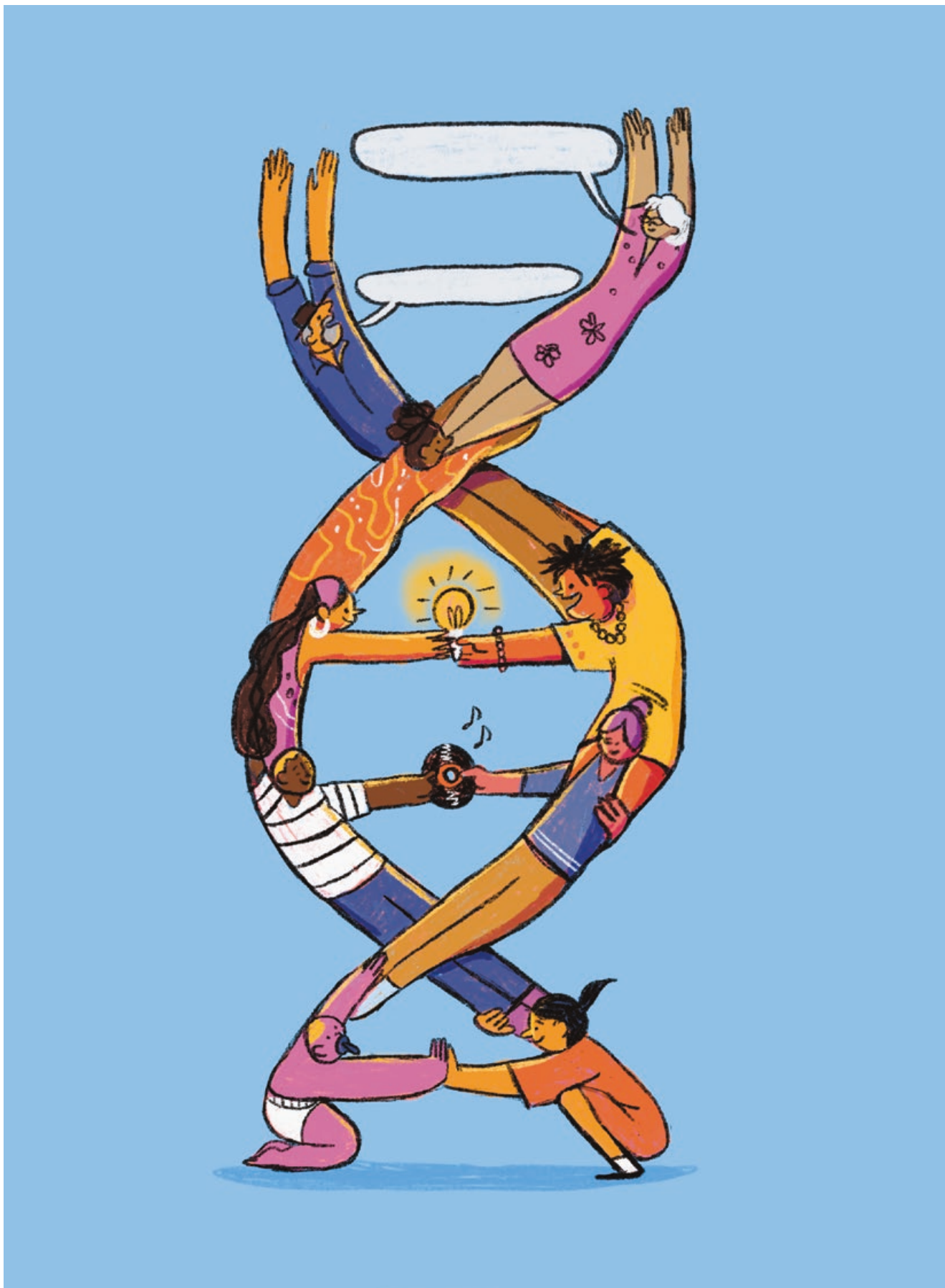
fenomenen te kijken. Dat is jammer. Want het is vanzelfsprekend dat beide aspecten een rol spelen, dat je positie zowel door je sociale en economische omstandigheden als door je cultuur en identiteit wordt beïnvloed.

Culturele verschillen maken een concreet verschil - al moet je oppassen met veralgemeningen en clichés. Maar het maakt bijvoorbeeld uit hoe je je rol als vrouw of man definieert, hoe je de individuele vrijheid invult (of helemaal niet erkent), vanuit welke levensbeschouwing je naar het leven kijkt. Dat bepaalt dan weer hoe je omgaat met tegenslag en wie je durft aan te spreken voor hulp. En ervaar je vooral loyaliteit naar de leden van je groep of plaats je je eigen geluk voorop? Al die vragen zijn belangrijk.

Tegelijkertijd spelen materiële middelen ongetwijfeld een grote rol in wat je kan bereiken. Die beïnvloeden hoeveel geld je kan besteden, in welke kringen je kan vertoeven, hoeveel kansen je krijgt - en dus hoe vaak je kan mislukken zonder aan lagerwal te raken. Mensen met voldoende financiële reserves zijn beter tegen crises bestand. Materiële zekerheid heeft ook psychologische voordelen. Zo komen depressie en angststoornissen veel vaker voor bij mensen in armoede. Die mentale problemen maken het weer moeilijker om werk te vinden, voldoende sociale relaties te onderhouden en dus gezonder en ook welvarender te worden.

Als je rekening houdt met culturele én economische aspecten, begrijp je beter hoe complex maatschappelijke fenomenen zijn. En ook hoe genuanceerd en veelzijdig een passend politiek beleid er moet uitzien.

Cultuur, in de brede zin

illustratie © Davien Dierickx

WIJ ZIJN ER VOOR JOU!

In een huisvandeMens kan je terecht voor: informatie (o.a. waardig levenseinde) - gesprekken - vrijzinnig humanistische plechtigheden - gemeenschapsvormende activiteiten - vrijwilligerswerk

Provincie Antwerpen

Jan Van Rijswijcklaan 96
2018 Antwerpen
03 259 10 80
antwerpen@deMens.nu

Lantaarnpad 20
2200 Herentals
014 85 92 90
herentals@deMens.nu

Begijnhofstraat 4
2500 Lier
014 85 92 90
lier@deMens.nu

Hendrik Consciencestraat 9
2800 Mechelen
015 45 02 25
mechelen@deMens.nu

Laar 2 bus 2
2400 Mol
014 85 92 90
mol@deMens.nu

Begijnenstraat 53
2300 Turnhout
014 42 75 31
turnhout@deMens.nu

Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Saintelettesquare 17
1000 Brussel
02 242 36 02
brussel@deMens.nu

Campus Etterbeek VUB
Pleinlaan 2
Site Willy Van Der Meeren
Lokaal P3.0.DE10, gele units
1050 Brussel

Provincie Limburg

Klokkestraat 4 bus 1
3740 Bilzen
089 30 95 60
bilzen@deMens.nu

Opitterstraat 20
3960 Bree
089 73 05 00
bree@deMens.nu

Grotestraat 10
3600 Genk
089 51 80 40
genk@deMens.nu

Albrecht Rodenbachstraat 18
3500 Hasselt
011 21 06 54
hasselt@deMens.nu

Koningstraat 49
3970 Leopoldsburg
011 51 62 00
leopoldsburg@deMens.nu

Hertog Jan Plein 24
3920 Lommel
011 34 05 40
lommel@deMens.nu

Rijksweg 380
3630 Maasmechelen
089 77 74 21
maasmechelen@deMens.nu

Kazernestraat 10 bus 1
3800 Sint-Truiden
011 88 41 17
sinttruiden@deMens.nu

Vlasmarkt 11
3700 Tongeren
012 45 91 30
tongeren@deMens.nu

Provincie Oost-Vlaanderen

Koolstraat 80-82
9300 Aalst
053 77 54 44
aalst@deMens.nu

Boelare 131
9900 Eeklo
09 218 73 50
eeklo@deMens.nu

Kantienberg 9
9000 Gent
09 233 52 26
gent@deMens.nu

Zuidstraat 13
9600 Ronse
055 21 49 69
ronse@deMens.nu

Stationsplein 22
9100 Sint-Niklaas
03 777 20 87
sintniklaas@deMens.nu

Hoogstraat 42
9620 Zottegem
09 326 85 70
zottegem@deMens.nu

Provincie Vlaams-Brabant

Leuvensestraat 28
3200 Aarschot
013 32 53 09
aarschot@deMens.nu

Koning Albertstraat 87
3290 Diest
013 32 53 09
diest@deMens.nu

Molenborre 28 bus 2
1500 Halle
02 383 10 50
halle@deMens.nu

Brusselsestraat 203
3000 Leuven
016 23 56 35
leuven@deMens.nu

Beauduinstraat 91 bus 1
3300 Tienen
016 81 86 70
tienens@deMens.nu

Frans Geldersstraat 23
1800 Vilvoorde
02 253 78 54
vilvoorde@deMens.nu

Provincie West-Vlaanderen

Hauwerstraat 3C
8000 Brugge
050 33 59 75
brugge@deMens.nu

Esenweg 30
8600 Diksmuide
051 55 01 60
diksmuide@deMens.nu

Korte Torhoutstraat 4
8900 Ieper
057 23 06 30
ieper@deMens.nu

Galopperstraat 48
8670 Koksijde
058 52 08 94
koksijde@deMens.nu

Overleiestraat 15A
8500 Kortrijk
056 25 27 51
kortrijk@deMens.nu

Godshuislaan 94
8800 Roeselare
051 26 28 20
roeselare@deMens.nu

De huisvandeMens zijn
een initiatief van deMens.nu

Meer info op
www.deMens.nu

